

I mötet mellan gymnasiesärskola och gymnasieskola

En rapport om samläsning

I mötet mellan gymnasiesärskola och gymnasieskola

En rapport om samläsning

Publikationen finns att ladda ner som
kostnadsfri PDF från Skolverkets webbplats:
skolverket.se/publikationer

ISSN: 1103-2421
ISRN: SKOLV-R-462-SE

Form: AB Typoform
Omslagsbild: Michael McLain

Skolverket, Stockholm 2017

Förord

Den här rapporten handlar om när elever i gymnasiesärskolan och elever i gymnasieskolan har undervisning tillsammans, så kallad samläsning. Vi beskriver hur omfattande samläsning är, vad som utmärker gymnasiesärskolor som har samläsning samt ger exempel på erfarenheter som elever, lärare, rektorer och huvudmän har av samläsning.

Rapporten är redovisningen av ett regeringsuppdrag och är framtagen av Helena Vita och Ulrika Norburg. Medarbetare från Skolverkets avdelningar för Analys, Läroplan, Juridik, Skolutveckling, Verksamhetsstyrning och Kommunikation har bidragit i arbetet. Vi har fått ta del av synpunkter från Skolinspektionen, Specialpedagogiska skolmyndigheten, Myndigheten för delaktighet och FUB (Föreningen för barn, unga och vuxna med utvecklingsstörning). Therése Mineur, Kerstin Göransson och Kristina Szönyi har även bidragit med synpunkter under arbetets gång.

Skolverket riktar ett särskilt tack till alla elever, lärare, rektorer och huvudmän som generöst har bidrag med sin tid och sina erfarenheter. Det är tack vare era bidrag som vi har kunnat ta fram den här rapporten.

Stockholm i november 2017

Peter Fredriksson
Generaldirektör

Helena Vita
Undervisningsråd

Innehåll

Sammanfattning	6
Uppdraget	9
Bakgrund	10
Syfte och frågeställningar	12
Metod	12
Definitioner av begrepp	14
Disposition	15
Omfattningen av samläsning	17
Sammanfattning	18
Samläsning i gymnasiekurser	18
Samläsning i gymnasiesärskolekurser	20
Elever i gymnasieskolan som samläser	22
Skolor som har samläsning	23
Sammanfattning	24
Utmärkande för skolor med samläsning	24
Skolor som inte har samläsning	28
Samläsning i praktiken	31
Sammanfattning	32
Initiativ till samläsning	32
Skäl till samläsning	34
Stöd till elever i gymnasiesärskolan som samläser	35
Stöd till lärare i gymnasieskolan som har samläsning	36
Elever i samläsning	39
Sammanfattning	40
Elevernas utveckling	40
Social delaktighet kommer inte av sig självt	45
Förbereder ett arbetsliv	49
En organisation för samläsning	53
Sammanfattning	54
Lärarnas inställning är avgörande	54
Utmaningar i organisationen	60
Med gymnasieskolan som norm	64
Med reformen som drivkraft	67
Slutsatser	70
Framgångsfaktorer	73
Förslag på åtgärder och insatser	75
Referenser	76
Bilaga 1. Exempel på anpassningar	77

Sammanfattning

Den här rapporten handlar om när elever i gymnasiesärskolan och elever i gymnasieskolan har undervisning tillsammans, så kallad samläsning. Skolverket har tagit fram rapporten efter ett uppdrag från regeringen. Rapporten bygger på en enkät som vi skickade till samtliga rektorer i gymnasiesärskolan och på intervjuer med elever, lärare, rektorer och huvudmän på sex skolor.

Sammanfattade slutsatser

Det finns positiva erfarenheter för elever som samläser, i synnerhet om det handlar om samläsning i yrkesämnen enligt gymnasiesärskolans ämnesplaner och om skolan har byggt en organisation för samläsning. Det är två förutsättningar som Skolverket har identifierat som framgångsfaktorer för samläsning. Ytterligare en framgångsfaktor är fysisk och organisatorisk närhet mellan skolformerna.

Beroende på hur skolorna har organiserat samläsning så ger lärare och rektorer olika svar på om samläsning kan fungera för alla elever på gymnasiesärskolans nationella program. I en del skolor är det bara elever med starka förmågor i ett ämne som samläser med gymnasieskolan. De skolorna har bara någon enstaka elev som samläser och de tror inte heller att samläsning är möjligt för alla elever på gymnasiesärskolans nationella program.

I andra skolor har alla elever på gymnasiesärskolans nationella program samläsning. Dessa skolor menar att alla elever kan samläsa och att det är bra. En skillnad mellan de tveksamma skolorna och de övertygade är att de senare ofta har samläsning i yrkesämnen och att eleverna följer gymnasiesärskolans ämnesplaner.

När vi frågat elever som samläser vad de tycker har en majoritet av eleverna svarat att det är bra. De berättar att de vill vara med i ett större sammanhang, få utmaningar och bli betraktade som likar. En del skolor ger eleverna det genom samläsning. I andra skolor kommer saker i vägen. Det krockar med schemat, det är fullt i klasserna eller så vill gymnasieskolans lärare inte ta emot eleverna.

En vinst med samläsning är att det är en del i att bryta en segregation. Det är genom att bryta de negativa konsekvenser som kan uppstå i en segregerad miljö som skolorna kan ge ökade chanser för eleverna att klara av ett arbete efter utbildningen.

För att förbättra och öka förekomsten av samläsning ser Skolverket ett behov av mer information.

Fyra av tio gymnasiesärskolor har samläsning i någon form

Enkäten visar att fyra av tio (93 av 240) gymnasiesärskolor har samläsning i någon form med gymnasieskolan. Samläsning förekommer på alla nationella program i gymnasiesärskolan och är vanligast på programmet för hotell, restaurang och bageri, programmet för skog, mark och djur samt programmet för administration, handel och varuhantering. Ofta är det enstaka elever per skola som samläser, men det finns även ett fåtal skolor som har många elever som samläser.

En form av samläsning är att elever i gymnasiesärskolan samläser gymnasiekurser med elever i gymnasieskolan. Det innebär att läraren undervisar alla

elever utifrån gymnasieskolans ämnesplaner. 28 procent (67 av 240) av gymnasiesärskolorna har den formen av samläsning för totalt 179 elever i gymnasiesärskolan. Samläsning förekommer i ungefär 190 gymnasiekurser och är vanligast i ämnena idrott och hälsa, matlagningskunskap och engelska.

En annan form av samläsning är att elever i gymnasiesärskolan fortsätter att läsa kurser från gymnasiesärskolans ämnesplaner men har undervisning med elever i gymnasieskolan. Det medför att läraren bedriver undervisning utifrån två ämnesplaner. Eleverna i gymnasiesärskolan följer gymnasiesärskolans ämnesplan och eleverna i gymnasieskolan följer gymnasieskolans ämnesplan. 24 procent (57 av 235) av gymnasiesärskolorna har den här formen av samläsning för totalt 223 elever i gymnasiesärskolan. Ungefär 240 gymnasiesärskolekurser har samläsning och är vanligast i ämnena idrott och hälsa, fordonsteknik och naturbruk.

Samläsning förekommer också i form av att elever i gymnasieskolan samläser gymnasiekurser eller grundskolekurser med elever i gymnasiesärskolan. Eleverna i gymnasiesärskolan fortsätter att läsa kurser från gymnasiesärskolan vilket innebär att läraren bedriver undervisning efter olika ämnesplaner. 16 procent av gymnasiesärskolorna (37 av 231) tar emot elever från gymnasieskolan, totalt 152 elever.

Det är 44 procent av gymnasiesärskolorna (103 av 235) som *inte* har samläsning med gymnasieskolan i någon form. De två vanligaste skälen som rektorerna uppger är att eleverna i gymnasiesärskolan inte har förutsättningar att samläsa samt att gymnasieskolans verksamhet inte är tillräckligt anpassad.

Gymnasiesärskolor som är fysiskt och organisatoriskt nära gymnasieskolor har oftare samläsning. Skolor som bland annat har gemensam rektor, lärare som undervisar i båda skolformerna och lärare som delar på arbetsrum har oftare samläsning.

Stöd till elever och lärare

I de flesta gymnasiesärskolor, 86 procent (74 av 86 skolor), får elever som samläser stöd genom att lärarna anpassar undervisningen. Det är vanligare att lärarna anpassar undervisningen i de skolor som bara har samläsning i gymnasiesärskolekurser, jämfört med de skolor som bara har samläsning i gymnasiekurser.

De flesta lärare i gymnasieskolan som har samläsning får stöd i någon form. Bara åtta procent (7 av 86) av rektorerna svarade att lärarna inte får något specifikt stöd. Det vanligaste stödet är kollegiala samtal med andra lärare. Det är vanligare med stöd i de skolor som bara har samläsning i gymnasiesärskolekurser, jämfört med de som bara har samläsning i gymnasiekurser.

Elever i gymnasiesärskolan som samläser

I intervjuerna berättar lärare och rektorer hur samläsning påverkar deras syn på enskilda elever och på eleverna i gymnasiesärskolan som grupp. De har sett att eleverna kan klara av större utmaningar och en utveckling som de inte förväntade sig. Elever som har efterfrågat större utmaningar har fått det genom mötet med gymnasieskolan. Det är bland annat undervisning i en mer heterogen grupp, där eleverna får ta del av olika sätt att resonera och utföra uppgifter, som bidrar till deras utveckling.

Hur elevernas möjlighet till social delaktighet ser ut i de grupper som har samläsning varierar. Intervjuerna visar att det beror på vilka förutsättningar de får. Det handlar bland annat om hur ofta eleverna har samläsning, om de är enstaka lektioner eller flera gånger per vecka. Elevernas möjlighet till social delaktighet beror också på om det finns en kontinuitet eller om eleverna måste gå in i nya klasser för varje kurs de samläser. I yrkesämnena verkar det vara lättare för eleverna att komma in i gruppen och sammantaget bidrar en bruten segregation till att eleverna vågar ta plats i hela skolan.

De vi intervjuat betonar att gymnasiesärskolan ska förbereda eleverna för ett arbetsliv. Skolan ska ge eleverna möjligheter att utveckla yrkeskunskaper, förbereda dem för miljön på deras framtida arbetsplatser samt övning i att arbeta självständigt. Skolor som har samläsning i yrkesämnena menar att eleverna får en bättre förberedelse för ett arbetsliv om de samläser med gymnasieskolan.

En organisation för samläsning

Att bygga en organisation för samläsning kan vara svårt och skolledningen behöver skapa rutiner för mötet mellan skolformerna. Att ge förutsättningar för samläsning handlar bland annat om att huvudmannen och rektorn lyfter samläsning som önskvärt och att de undanröjer strukturella hinder.

Intervjuerna visar att samläsning ställer krav på lärarna samtidigt som det ger tillfällen till kollegialt lärande. Det är viktigt att lärarna i gymnasieskolan känner sig trygga med att undervisa elever från gymnasiesärskolan och att de får tillräckligt med stöd. Fördelar med samläsning framträder allra tydligast i de skolor som har samläsning i gymnasiesärskolans yrkesämnena. De vi intervjuade på skolor som bara har samläsning i kurser i andra ämnen uttrycker mer tveksamhet.

Samläsning är ett möte mellan två skolformer som har en historia av att vara åtskilda. När huvudmannen och rektorn i ord och handling visar att gymnasiesärskolan är en självklar del av skolan ger de förutsättningar för ett jämlikt möte. Det är både en fråga om värdegrund och om organisation. De signaler som huvudmannen och rektorn ger om skolformernas värde påverkar även hur elever i gymnasiesärskolan ser på sig själva.

Uppdraget

Uppdraget

Regeringen gav i reviderat regleringsbrev 2016-06-22 Skolverket följande uppdrag:

Statens skolverk ska kartlägga samtliga gymnasiesärskolor som bedriver undervisning integrerad med gymnasieskolan. Uppdraget omfattar integrerade verksamheter i såväl offentliga som enskilda huvudmäns skolor, oavsett omfattning. Av redovisningen kan t.ex. framgå på vilka program, i vilka ämnen och i förekommande fall ämnesområden, och i vilken omfattning sådan undervisning bedrivs. Skolverket ska utvärdera den integrerade verksamheten. Utvärderingen ska utgå från skollagens definition av undervisning samt andra gällande styrdokument och ett inkluderande perspektiv. Skolverket ska vidare identifiera framgångsfaktorer samt lämna förslag på åtgärder som kan vidtas för att förbättra verksamheten samt insatser som kan stimulera tillkomst av ytterligare integrerade verksamheter. Skolverket ska i sin redovisning lämna en samlad bedömning av hur förslagen påverkar jämställdheten mellan unga kvinnor och män. Uppdraget ska redovisas till Regeringskansliet (Utbildningsdepartementet) senast den 30 maj 2018.

Bakgrund

Reglering om integrerad undervisning

I 7 kap. 9 § skollagen (2010:800) finns bestämmelser om integrerade elever. Bestämmelserna handlar om att en elev i grundskolan kan få sin utbildning inom grundsärskolan eller att en elev i grundsärskolan kan få sin utbildning inom grundskolan eller sameskolan. Några motsvarande bestämmelser finns inte för gymnasiesärskolan eller gymnasieskolan. Men det finns inget som hindrar att en elev i gymnasiesärskolan genomför sin utbildning genom samverkan mellan gymnasieskolan och gymnasiesärskolan.¹

Gymnasiesärskolan efter reformen

Efter reformen 2013 består gymnasiesärskolan² av nio nationella program och av individuella program. De nationella programmen ska förbereda eleverna för ett yrkesliv. Programmen har program mål, arbetsplatsförlagt lärande och en liknande programstruktur som gymnasieskolan. Precis som i gymnasieskolan finns det ämnesplaner med kurser.

De individuella programmen är till för de elever som inte har förutsättningar att följa undervisningen på ett nationellt program.³ Utbildningen ska ge eleverna kunskaper för ett så självständigt och aktivt liv som möjligt. Utbildningen består av ämnesområden och är inte uppdelade i kurser.⁴ För elever på de individuella programmen handlar samläsning främst om att läsa kurser från gymnasiesärskolans nationella program snarare än att samläsa med gymnasieskolan. Eftersom den här rapporten handlar om mötet mellan gymnasieskola

1. Skolverket (2015) *Integrerade elever*. s. 36.

2. Gymnasiesärskolan i Sverige är fyraårig och frivillig och vänder sig till ungdomar med utvecklingsstörning. För att bli mottagen i gymnasiesärskolan krävs en pedagogisk, psykologisk, medicinsk och social bedömning.

3. 19 kap. 14 § skollagen.

4. <https://www.skolverket.se/skolformer/gymnasieutbildning/gymnasiesarskola/program-och-utbildningar/individuella-program-1.198679>

och gymnasiesärskola innebär det att rapporten bara kommer handla om elever som läser på gymnasiesärskolans nationella program.

Enligt propositionen 2011/12:50 ”En gymnasiesärskola med hög kvalitet” var en av intentionerna med reformen 2013 att öka möjligheterna för elever som tillhör gymnasiesärskolans målgrupp att få sin utbildning, eller delar av sin utbildning, i gymnasieskolan om de så önskar.⁵

Gymnasiesärskoleutredningen 2011 skriver att samverkan mellan gymnasiesärskola och gymnasieskola är en nödvändig förutsättning för att eleverna i de två skolformerna ska förstå varandra. Utredningen menar att ”Det går annars inte att bygga ett samhälle som utgår från alla människors lika värde”.⁶

Ytterligare ett syfte med reformen var att utbildningen bättre ska svara mot arbetsmarknadens behov. De elever som har gått gymnasiesärskolan har ofta svårt att etablera sig på arbetsmarknaden och utbildningen måste bättre förbereda eleverna för ett yrkesliv.⁷

Elever i gymnasiesärskolan i siffror

Under läsåret 2016/17 fanns det totalt 5 920 elever i gymnasiesärskolan. Av dem går 5 219 elever (88 procent) i en gymnasiesärskola med en kommun som huvudman, 152 elever (tre procent) går i en skola med ett landsting som huvudman och 549 elever (nio procent) går i en skola med en enskild huvudman.⁸

Rapporten handlar om elever i gymnasiesärskolans nationella program som samläser. I de kapitel där Skolverket jämför elever i gymnasiesärskolan som samläser med övriga elever i gymnasiesärskolan kommer vi att hänvisa till antalet elever på de nationella programmen. Under läsåret 2016/17 fanns det 3 294 elever på gymnasiesärskolans nationella program. Av dem gick 2 920 (89 procent) i en skola med en kommun som huvudman, 135 elever (fyra procent) i en skola med ett landsting som huvudman och 239 (sju procent) i en skola med en enskild huvudman.

Tabell 1. Elever i gymnasiesärskolans nationella program 2016/17

Huvudman	Antal elever	Andel elever (%)
Kommun	2 920	89
Landsting	135	4
Enskild	239	7
Totalt	3 294	100

Enligt regeringens uppdrag till Skolverket ska vi kartlägga samtliga gymnasiesärskolor som bedriver integrerad undervisning oavsett omfattning. Vi baserar därför vår redovisning på resultatet från enkäten och inte på Skolverkets officiella statistik som bara gäller elever i gymnasiesärskolan som har minst halva sin undervisningstid i gymnasieskolan.⁹

5. Proposition 2011/12:50 *En gymnasiesärskola med hög kvalitet*, s. 36–37.

6. SOU 2011:8 *Den framtida gymnasiesärskolan – en likvärdig utbildning för ungdomar med utvecklingsstörning*, s. 187–188.

7. Prop. 2011/12:50 s. 37.

8. <https://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik-i-tabeller/gymnasiesarskola/elever/elever-i-gymnasiesarskolan-lasar-2016-17-1.258642>

9. Under läsåret 2016/17 finns det uppgifter om 36 elever i Skolverkets officiella statistik.

Tidigare studier om gymnasiesärskolan

2016 publicerade Skolverket rapporten ”Gymnasiesärskolan. Uppföljning och analys av 2013 års reform”. Den innehåller ett kapitel om flexibilitet i utbildningen och om samverkan med gymnasieskolan. Där framgår bland annat att rektorer i gymnasiesärskolan anser sig ha goda möjligheter att erbjuda elever i gymnasiesärskolan att läsa gymnasiekurser. Rapporten tar även upp att samverkan och integrering med gymnasieskolan är en förutsättning för att gymnasiesärskolan ska kunna attrahera elever med lindring utvecklingsstörning.¹⁰

2013 publicerade Therése Mineur avhandlingen ”Skolformens komplexitet”. Den beskriver elevers erfarenheter av att gå i gymnasiesärskolan och berör även elever som samläser. Mineur skriver att samläsningen på två av skolorna som ingår i henens studie gällde några få elever och ”därför har det heller inte varit möjligt att dra några långtgående slutsatser utifrån hur sådana lösningar erfars samt vilka faktorer som är av betydelse för om det upplevts som positiva och utvecklande lärtillfällen”.¹¹ Mineur beskriver också att samverkan mellan skolformerna bland annat bidrar till att förebygga fördomar genom att eleverna möter varandra.

Syfte och frågeställningar

Syftet med den här rapporten är att kartlägga och utvärdera undervisning som är gemensam mellan gymnasiesärskola och gymnasieskola. Utifrån resultaten identifierar vi framgångsfaktorer och ger förslag på åtgärder och insatser för att förbättra respektive utöka samläsning. Vi gör en även en bedömning om våra förslag påverkar jämställdheten mellan unga kvinnor och män.

Frågorna som vi vill besvara med kartläggning är

- i vilken omfattning har skolorna samläsning?
- vad utmärker skolor som har samläsning?

Frågorna för utvärderingen är

- hur organiserar skolorna samläsning?
- hur fungerar samläsning?
- hur arbetar skolorna för att samläsningen ska vara inkluderande?

Metod

Enkät för kartläggningen

För att kartlägga samläsning har Skolverket genomfört en enkät. Innan vi tog fram enkäten besökte vi tre gymnasiesärskolor med erfarenhet av samläsning. Syftet med enkäten är att kartlägga omfattning och ge en nationell bild av samläsning. Enkäten skickade Skolverket ut under hösten 2016 till samtliga rektorer på de 268 skolenheter som har gymnasiesärskola. Vi fick svar från 240 rektorer, vilket ger en svarsfrekvens på 90 procent. 231 rektorer besvarade hela enkäten.

10. Skolverket (2016) *Gymnasiesärskolan. Uppföljning och analys av 2013 års reform*. s. 85.

11. Mineur (2013) *Skolformens komplexitet*. s. 116.

Urval av skolor för intervjuer

Utifrån enkätens resultat valde Skolverket ut sex skolor för intervjuer. Vi valde skolor som har samläsning av varierande omfattning, från de skolor som bara har en elev som samläser till de skolor där alla elever samläser. Vi valde skolor som har samläsning i gymnasiesärskolekurser, skolor som har samläsning i gymnasiekurser och skolor som har båda formerna av samläsning. Några skolor har samläsning med gymnasieskolans introduktionsprogram och andra har samläsning med gymnasieskolans nationella program. Vi ville också ha en spridning i hur skolorna är organiserade, till exempel om rektorn är gemensam och om det finns lärare som undervisar i båda skolformerna. Vi valde även en skola som har enskild huvudman.

Urvalet gjorde Skolverket för att kunna identifiera framgångsfaktorer och för att kunna komma med förslag på insatser och åtgärder i enlighet med uppdraget. Skolorna är inte valda för att ge en nationell bild av samläsning och inte heller för att representera alla skolor som har samläsning. De är valda för att ge en djupare förståelse för hur olika skolor kan arbeta med samläsning och för att spegla de olika erfarenheter som skolorna har av samläsning.

Vi presenterar här skolorna och deras sätt att organisera samläsning.

Två skolor: samläsning för alla elever

Två av skolorna har byggt organisationer för samläsning. Det innebär att alla elever på ett nationellt program i gymnasiesärskolan samläser i grupp. Eleverna börjar samläsa under det första året och samläsningen är inte beroende av elevernas förmågor. Skolorna har samläsning i yrkesämnena, andra ämnen läser eleverna uppdelat.

Det finns några skillnader mellan de två skolorna. Den ena skolan har samläsning alla fyra åren med gymnasieskolans introduktionsprogram. Den andra skolan har samläsning med gymnasieskolans nationella program men endast det första året. Från år två separeras eleverna i undervisningen, men de fortsätter att använda samma lokaler och maskiner. Under år tre och fyra kan de elever som har förmåga samläsa vissa yrkesämnena.

Två skolor: samläsning växer fram

Två av skolorna är i en process att arbeta fram en organisation för samläsning. I den ena skolan driver engagerade lärare i gymnasiesärskolan samläsning. Samläsningen är inte etablerad i organisationen, ledningen är positiv men inte lika drivande som lärarna. Mycket av samläsningen sker på gymnasieskolans villkor och lärarna i gymnasiesärskolan arbetar för att lärarna i gymnasieskolan ska vilja ta emot eleverna. Samläsningen sker med gymnasieskolans nationella program och omfattningen varierar mellan olika elever. Det finns elever som samläser alla yrkesämnena med gymnasieskolan medan andra elever bara samläser en kurs.

I den andra skolan har huvudman och rektor drivit att samläsning ska finnas mellan gymnasiesärskolan och gymnasieskolan. Gymnasiesärskolan är beroende av att få tillgång till gymnasieskolans yrkeslärare och den största utmaningen är att få alla lärare i gymnasieskolan positiva till samläsning. Omfattning och upplägg varierar mellan elever och program. En del samläser med gymnasieskolans nationella program och andra med gymnasieskolans introduktionsprogram. Oftast samläser eleverna yrkesämnena.

Två skolor: samläsning för vissa elever

Två av skolorna har inte som mål att alla elever ska samläsa. Skolorna ordnar samläsning när de har en elev med starka förmågor i något ämne. Ofta handlar det om enstaka elever som samläser ett teoretiskt ämne med gymnasieskolans nationella program. Det kan till exempel vara svenska, matematik, samhällskunskap eller idrott och hälsa. Eftersom samläsningen beror på elevernas förmågor varierar det hur många elever det gäller, ibland har skolorna flera elever som samläser, ibland har de ingen.

Intervjuer

Under våren 2017 besökte Skolverket de sex skolorna och intervjuade 20 elever i gymnasiesärskolan som samläser eller har samläst.¹² Vi intervjuade 24 lärare från både gymnasiesärskolan och gymnasieskolan. På varje skola intervjuade vi en rektor. Två av rektorerna ansvarar för gymnasiesärskolan och fyra av rektorerna ansvarar för både gymnasiesärskola och gymnasieskola. Vi intervjuade också fem huvudmän. Totalt genomförde vi 53 intervjuer med 55 respondenter. Vi gjorde enskilda intervjuer, utom i två fall där två lärare intervjuades tillsammans.

Vi intervjuade inte elever i gymnasieskolan eftersom vi bedömde att det skulle kunna bidra till ett utpekande av eleverna i gymnasiesärskolan. Det innebär att när vi i rapporten uttalar oss om hur samläsning fungerar för eleverna avser vi främst eleverna i gymnasiesärskolan. Hur elever i gymnasieskolan blir påverkade av samläsning låter vi fångas upp indirekt genom intervjuer med deras lärare.

Definitioner av begrepp

Integrering och inkludering

Begreppen integrering och inkludering finns med i uppdraget från regeringen. Enligt uppdraget ska Skolverket utvärdera den integrerade verksamheten från ett inkluderande perspektiv. Det här avsnittet handlar om hur vi ser på dessa begrepp i den här rapporten.

Det finns en hel del litteratur som behandlar dessa begrepp. En kort sammanfattning är att den ursprungliga betydelsen av begreppet integrering har tappat sitt värde genom att det har använts som en beskrivning av en förflyttning av enstaka elever med svårigheter till en ”vanlig” grupp.¹³ Av det synsätet följer att om integrering inte leder till att eleverna blir delaktiga i gruppen så läggs ansvaret på de integrerade eleverna. Detta har lett till att begreppet integrering överges till förmån för begreppet inkludering.

Inkludering är ett begrepp med olika innebörder. En definition av inkludering är att omgivningen anpassar sig efter elevernas behov istället för att eleverna anpassar sig till omgivningen.¹⁴ Utifrån den definitionen kommer Skolverket i den här rapporten titta på hur skolorna anpassar sig efter elevernas behov och om de söker förklaringar till eventuella brister av samläsning i organisationen

12. Vi har inte intervjuat elever som inte har samläst då vi med intervjuerna vill fånga elevernas erfarenheter av samläsning.

13. Emanuelsson (2004) *Integrering och inkludering*, s. 106.

14. Mineur (2013) s. 27.

eller hos eleverna. Vi kommer att undersöka vilket förhållningsätt som lärare och rektorer har till olikheter i klassrummet och om alla elever anses vara hela skolans ansvar. En viktig aspekt av inkludering är hur eleverna själva uttrycker sin delaktighet i grupperna när de samläser.

Läs mer om inkludering och integrering, i exempelvis ”Att planera för barn och elever med funktionsnedsättning” som Skolverket publicerade 2015.

Vår definition av samläsning

I uppdraget använder regeringen begreppet integrerad undervisning. Skolverket har valt att i den här rapporten använda begreppet samläsning eftersom integrering är ett begrepp med många betydelser. Samläsning uppfattar vi som en mer neutral beskrivning. Det är även det begrepp som en del av de lärare och rektorer som vi intervjuat själva använder.

Skolverket definierar samläsning som undervisning som är gemensam mellan gymnasiesärskola och gymnasieskola. Det innebär att elever som är mottagna i och har undervisning enligt en skolform, har undervisning tillsammans med elever som är mottagna i och har undervisning enligt en annan skolform. Det kan handla om följande former:

- elever i gymnasiesärskolan som samläser *gymnasiekurser*,
- elever i gymnasiesärskolan som samläser *gymnasiesärskolekurser*,
- elever i gymnasieskolan som samläser gymnasiekurser eller grundskolekurser.

När elever i gymnasiesärskolan samläser gymnasiekurser med elever i gymnasieskolan undervisar läraren alla elever utifrån gymnasieskolans ämnesplan. När elever i gymnasiesärskolan samläser kurser från gymnasiesärskolan innebär det att läraren undervisar efter två ämnesplaner, eleverna i gymnasiesärskolan får undervisning utifrån gymnasiesärskolans ämnesplan och eleverna i gymnasieskolan får undervisning utifrån gymnasieskolans ämnesplan.

I de fall elever i gymnasieskolan samläser gymnasiekurser eller grundskolekurser innebär det också att läraren undervisar från flera kurs- eller ämnesplaner. Denna form av samläsning ingår i Skolverkets kartläggning, men inte i utvärderingen.

Disposition

De första tre kapitlen, ”Omfattningen av samläsning”, ”Skolor som har samläsning” och ”Samläsning i praktiken” är baserade på resultat från enkäten. Därefter följer två kapitel som är baserade på resultat från intervjuerna, ”Elever i samläsning” och ”En organisation för samläsning”. Efter dessa kapitel kommer Skolverkets slutsatser, framgångsfaktorer och förslag på insatser och åtgärder.

I bilaga 1 kan du läsa om praktiska exempel på hur skolorna anpassar undervisningen.

Omfattningen av samläsning

Omfattningen av samläsning

Det här kapitlet bygger på resultat från enkäten och handlar om i vilken omfattning samläsning förekommer. Kapitlets första avsnitt handlar om skolor som har samläsning i gymnasiekurser. Det andra avsnittet tar upp skolor som har samläsning i gymnasiesärskolekurser. Kapitlet avslutas med ett kort avsnitt om elever i gymnasieskolan som samläser.

Sammanfattning

Enkäten visar att fyra av tio (93 av 240) gymnasiesärskolor har samläsning i någon form med gymnasieskolan. Ofta är det enstaka elever per skola som samläser, men det finns några skolor som har många elever som samläser. Samläsning finns på alla nationella program i gymnasiesärskolan och är vanligast på programmet för hotell, restaurang och bageri, programmet för skog, mark och djur samt programmet för administration, handel och varuhantering.

28 procent (67 av 240) av rektorerna i gymnasiesärskolan svarade i enkäten att de har elever som samläser gymnasiekurser, totalt 179 elever. Samläsning förekommer i ungefär 190 gymnasiekurser och är vanligast i ämnena idrott och hälsa, matlagningskunskap och engelska.

24 procent (57 av 235) av gymnasiesärskolorna har elever som samläser gymnasiesärskolekurser, totalt 223 elever. Samläsning förekommer i ungefär 240 gymnasiesärskolekurser och är vanligast i ämnena idrott och hälsa, fordons-teknik och naturbruk.

16 procent av gymnasiesärskolorna (37 av 235) tar emot elever från gymnasieskolan som samläser, totalt är det 152 elever.

Samläsning i gymnasiekurser

28 procent (67 av 240) av rektorerna i gymnasiesärskolan svarade i enkäten att de har elever som samläser gymnasiekurser. 21 procent (50 av 240) har haft elever som gjort det under de senaste tre åren. 51 procent (123 av 240) har inte elever som samläser gymnasiekurser.

Tabell 2. Skolor som har samläsning i gymnasiekurser (N= 240)

	Andel skolor (%)	Antal skolor
Ja, vi har elever som gör det nu (ht 2016)	28	67
Nej, men vi har haft det under de senaste tre åren (ht 2013–vt 2016)	21	50
Nej, det förekommer inte	51	123
Totalt	100	240

Ofta en elev

Det är vanligt att skolorna bara har en elev som samläser gymnasiekurser, 45 procent (30 av 67) av de som har samläsning svarade att det bara handlar om en elev. 90 procent (60 av 67) av skolorna som har samläsning i gymnasiekurser har fem elever eller färre som samläser. Antalet elever per skola som samläser gymnasiekurser varierar från en till 14.

Sammanlagt har rektorerna svarat att 179 elever samläser gymnasiekurser, vilket motsvarar ungefär fem procent av samtliga elever på gymnasiesärskolans nationella program. 44 procent av eleverna är kvinnor och 56 procent är män, vilket ungefär speglar könsfördelningen bland elever i gymnasiesärskolan.

De elever som samläser gymnasiekurser är jämnt fördelade över gymnasiesärskolans fyra år. Det är varken vanligare med samläsning i början eller i slutet på utbildningen.

Förekommer på alla nationella program i gymnasiesärskolan

Samläsning förekommer på samtliga nationella program i gymnasiesärskolan och omfattningen följer ungefär programmens storlek.¹⁵ Det innebär att störst andel av de elever som samläser gymnasiekurser finns på gymnasiesärskolans största nationella program. 20 procent av eleverna som samläser finns på programmet för administration, handel och varuhantering och 17 procent av eleverna som samläser finns på programmet för hotell, restaurang och bageri.

Antalet kurser med samläsning per skola varierar från en till 12 kurser. Sammanlagt förekommer samläsning i ungefär 190 gymnasiekurser. Vanligast är samläsning i kurser inom ämnena idrott och hälsa, matlagningskunskap och engelska.

Ofta med gymnasieskolans nationella program

I de flesta skolorna, 66 procent, svarade rektorn att de elever som samläser gymnasiekurser gör det med gymnasieskolans nationella program. 15 procent svarade att eleverna samläser med gymnasieskolans introduktionsprogram och 19 procent har samläsning med både gymnasieskolans nationella program och med introduktionsprogram.

Tabell 3. Andelen skolor som har samläsning i gymnasiekurser, fördelat efter gymnasieskolans program

	Andel skolor (%)
Samläser med gymnasieskolans nationella program	66
Samläser med gymnasieskolans introduktionsprogram	19
Samläser med både nationella program och introduktionsprogram	19
Totalt	100

Skillnader mellan skolor med olika huvudmän

10 procent (3 av 30) av gymnasiesärskolorna med enskild huvudman har elever som samläser gymnasiekurser. Skolor med enskild huvudman uppgav att de sammanlagt har fem elever som samläser gymnasiekurser. Totalt finns det 239 elever på nationella program i gymnasiesärskolor med enskild huvudman. Det innebär att två procent av de eleverna samläser gymnasiekurser.

Gymnasiesärskolor med ett landsting som huvudman har störst andel skolor med samläsning, 50 procent (5 av 10) av skolorna har samläsning i gymnasiekurser. Sammanlagt angav skolorna att de har 10 elever som samläser gymnasiekurser. Totalt finns det 135 elever på nationella program i gymnasiesärskolor

15. <https://www.skolverket.se/statistik-och-utvardering/statistik-i-tabeller/gymnasiesarskola/elever/elever-i-gymnasiesarskolan-lasar-2016-17-1.258642>

med ett landsting som huvudman. Det innebär att sju procent av de eleverna samläser gymnasiekurser.

I gymnasiesärskolor med en kommun som huvudman har 30 procent (59 av 200) samläsning i gymnasiekurser, sammanlagt 164 elever. Totalt finns det 2 920 elever som läser på nationella program i dessa skolor, det innebär att sex procent av de eleverna samläser gymnasiekurser.

Tabell 4. Skillnader mellan olika huvudmän, samläsning i gymnasiekurser

	Antal skolor som har samläsning	Antal elever som samläser	Andelen elever på nationella program som samläser
Enskild	3	5	2
Landsting	5	10	7
Kommun	59	164	6
Totalt	67	179	5

Samläsning i gymnasiesärskolekurser

24 procent (57 av 235) av rektorerna i gymnasiesärskolan svarade i enkäten att de har elever som samläser gymnasiesärskolekurser. 11 procent (26 av 235) har haft elever som gjort det under de senaste tre åren. 65 procent (152 av 235) svarade att de inte har elever som samläser gymnasiesärskolekurser.

Tabell 5. Skolor som har samläsning i gymnasiesärskolekurser (N= 235)

	Andel skolor (%)	Antal skolor
Ja, vi har elever som gör det nu (ht 2016)	24	57
Nej, men vi har haft det under de senaste tre åren (ht 2013–vt 2016)	11	26
Nej, det förekommer inte	65	152
Totalt	100	235

Ofta en elev

Det är vanligt att skolorna bara har en elev som samläser, 32 procent (18 av 57) av skolorna svarade att de bara har en elev som samläser gymnasiesärskolekurser. 79 procent (45 av 57) av skolorna som har samläsning i gymnasiesärskolekurser har fem elever eller färre som samläser. Antalet elever per skola som samläser gymnasiesärskolekurser varierar från en till 25 elever.

Sammanlagt har rektorerna angett att de har 223 elever som samläser gymnasiesärskolekurser, vilket motsvarar ungefär sju procent av samtliga elever på gymnasiesärskolans nationella program. 41 procent är kvinnor och 59 procent är män, vilket speglar könsfördelning bland samtliga elever i gymnasiesärskolan.

De elever som samläser gymnasiesärskolekurser är relativt jämnt fördelade över de fyra åren, med något fler elever i de första två åren.

Förekommer på alla nationella program i gymnasiesärskolan

Samläsning i gymnasiesärskolekurser förekommer på samtliga nationella program i gymnasiesärskolan. Störst andel av de elever som samläser gymnasiesärskolekurser finns på gymnasiesärskolans största program, programmet för hotell, restaurang och bageri (17 procent av eleverna). Näst flest elever som samläser gymnasiesärskolekurser finns på programmet för skog, mark och djur (15 procent av eleverna). Det programmet är gymnasiesärskolans fjärde största program.

Antalet kurser som har samläsning varierar från en till 46 kurser per skola. Totalt har rektorerna svarat att ungefär 240 gymnasiesärskolekurser har samläsning. Vanligast är samläsning i kurser inom ämnena idrott och hälsa, fordons- teknik och naturbruk.

Jämnt mellan gymnasieskolans nationella program och introduktionsprogram

Det är ungefär lika stor andel skolor som har svarat att eleverna samläser med gymnasieskolans nationella program (41 procent av skolorna) som med gymnasieskolans introduktionsprogram (36 procent av skolorna). 23 procent av skolorna samläser både med gymnasieskolans nationella program och med introduktionsprogram.

Tabell 6. Andel skolor som har samläsning i gymnasiesärskolekurser, fördelat efter gymnasieskolans program

	Andel skolor (%)
Samläser med gymnasieskolans nationella program	41
Samläser med gymnasieskolans introduktionsprogram	36
Samläser med både nationella program och introduktionsprogram	23
Totalt	100

Skillnader mellan skolor med olika huvudmän

I gymnasiesärskolor med enskild huvudman har 17 procent (5 av 30) av rektorerna svarat att de har samläsning i gymnasiesärskolekurser. Skolor med enskild huvudman har totalt 239 elever som läser nationella program. 13 av dessa samläser gymnasiesärskolekurser, vilket motsvarar fem procent av eleverna.

50 procent (5 av 10) av skolorna med ett landsting som huvudman har svarat att de har samläsning i gymnasiesärskolekurser. Skolor med ett landsting som huvudman har totalt 135 elever på de nationella programmen. 24 av de eleverna samläser gymnasiesärskolekurser, vilket motsvarar 18 procent av eleverna.

I gymnasiesärskolor med en kommun som huvudman har 24 procent (47 av 200) av rektorerna svarat att skolan har samläsning i gymnasiesärskolekurser. Skolor med en kommun som huvudman har totalt 2 920 elever som läser nationella program. 186 av dessa elever samläser gymnasiesärskolekurser, vilket motsvarar 6 procent av eleverna.

Tabell 7. Skillnader mellan olika huvudmän, samläsning i gymnasiesärskolekurser

	Antal skolor som har samläsning	Antal elever som samläser	Andel elever på nationella program som samläser
Enskild	5	13	5
Landsting	5	24	18
Kommun	47	186	6
Totalt	57	223	7

Elever i gymnasieskolan som samläser

Det här avsnittet handlar om elever i gymnasieskolan som samläser gymnasiekurser eller grundskolekurser tillsammans med elever i gymnasiesärskolan. Denna form av samläsning är även känd som ”omvänd integrering”. I de fall eleverna i gymnasieskolan samläser grundskolekurser kommer de från gymnasieskolans introduktionsprogram.

16 procent (37 av 231) av rektorerna för gymnasiesärskolan svarade i enkäten att de tar emot elever från gymnasieskolan som samläser. Ytterligare 11 procent (26 av 231) av skolorna svarade att det har förekommit de senaste tre åren. 73 procent (168 av 231) av skolorna svarade att det inte förekommer.

Tabell 8. Skolor som tar emot elever från gymnasieskolan som samläser (N= 231)

	Andel skolor (%)	Antal skolor
Ja, vi har elever som gör det nu (ht 2016)	16	37
Nej, men vi har haft det under de senaste tre åren (ht 2013–vt 2016)	11	26
Nej, det förekommer inte	73	168
Totalt	100	231

Totalt handlar det om 152 elever där männen är i majoritet, 70 procent av dessa elever är män och 30 procent är kvinnor.

Skolor som har samläsning

Skolor som har samläsning

Det här kapitlet bygger på resultat från enkäten och handlar om vad som är utmärkande för gymnasiesärskolor som har samläsning. Det första avsnittet handlar om skolor som har samläsning och det andra om skolor som inte har samläsning.

Sammanfattning

Gymnasiesärskolor som finns nära gymnasieskolor har oftare samläsning. Det har även betydelse hur personalen är organiserad. Skolor med gemensam rektor, med lärare som undervisar i båda skolformerna och lärare som delar på arbetsrum har oftare samläsning.

Att skolformerna finns nära varandra har större betydelse för samläsning i gymnasiesärskolekurser. När avståndet ökar mellan skolformerna minskar andelen skolor som har samläsning i gymnasiesärskolekurser snabbare.

44 procent (103 av 235) av rektorerna i gymnasiesärskolan svarade i enkäten att de inte har samläsning med gymnasieskolan i någon form. De två vanligaste skälen att inte ha samläsning som rektorerna uppgav i enkäten var att eleverna i gymnasiesärskolan inte har förutsättningar att samläsa samt att gymnasieskolans verksamhet inte är tillräckligt anpassad för eleverna i gymnasiesärskolan.

Utmärkande för skolor med samläsning

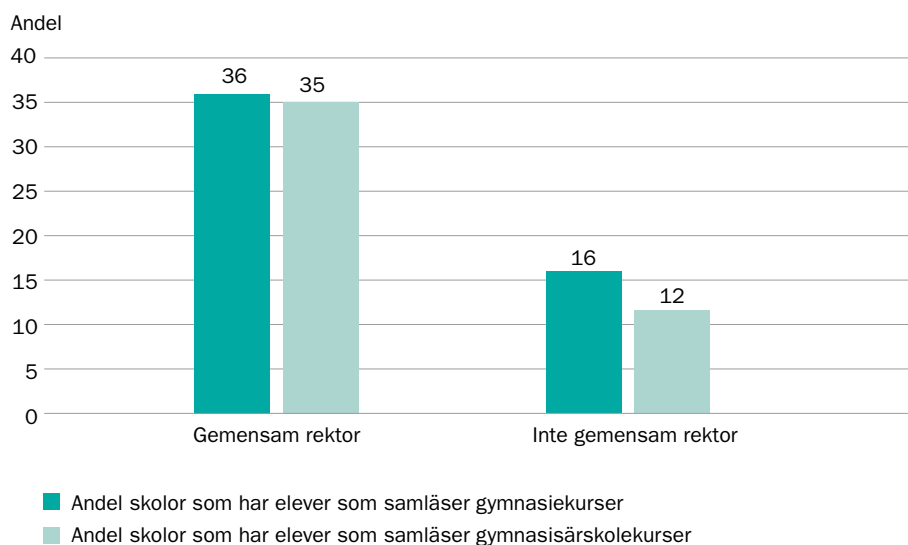
De har gemensam rektor

I enkäten svarade 52 procent (121 av 231) av rektorerna att de har ansvar för både gymnasiesärskolan och någon del av gymnasieskolan. 48 procent (110 av 231) svarade att de bara har ansvar för gymnasiesärskolan.

Det är dubbelt så vanligt att skolor har elever som samläser gymnasiekurser om skolan har en rektor som har ansvar för både gymnasiesärskola och gymnasieskola. 36 procent (44 av 121) av skolorna som har en gemensam rektor svarade i enkäten att de har samläsning i gymnasiekurser. Av de skolor som *inte* har en gemensam rektor är det bara 16 procent (18 av 110) som svarat att de har samläsning.

För skolor som har samläsning i gymnasiesärskolekurser är mönstret ännu tydligare. 35 procent (42 av 121) av skolorna som har gemensam rektor har elever som samläser gymnasiesärskolekurser. Bara 12 procent (13 av 110) av skolorna som *inte* har gemensam rektor har samläsning i gymnasiesärskolekurser. Det innebär att det är nästan tre gånger vanligare med samläsning i gymnasiesärskolekurser om rektorn är gemensam.

Diagram 1. Gemensam rektor och andelen skolor med samläsning.

De finns nära en gymnasieskola

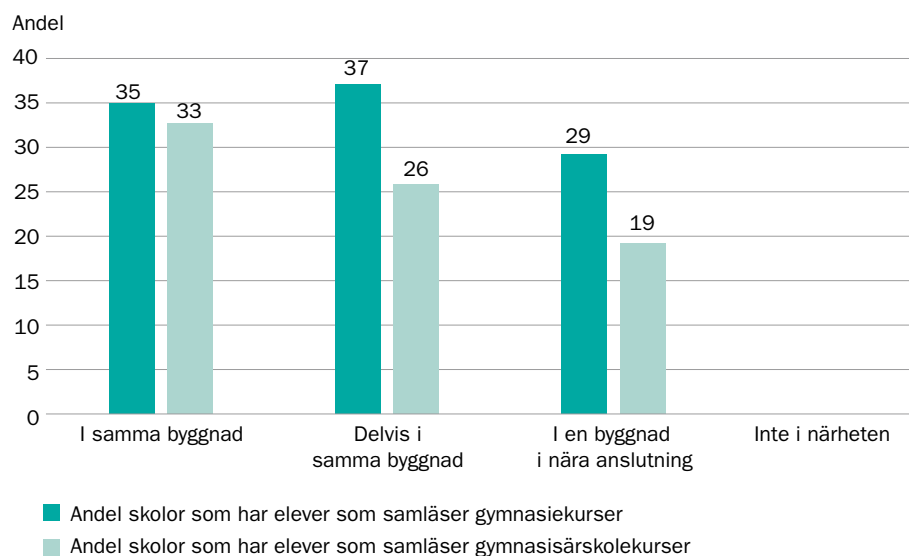
I enkäten svarade 59 procent (137 av 231) av rektorerna att gymnasiesärskolan finns i samma byggnad som en gymnasieskola. Åtta procent (19 av 231) svarade att de finns delvis i samma byggnad som en gymnasieskola. Nio procent (21 av 231) svarade att de finns i en byggnad i närheten av en gymnasieskola. 18 procent (41 av 231) svarade att de inte finns i närheten av en gymnasieskola.¹⁶

De gymnasiesärskolor som finns i samma byggnad eller delvis i samma byggnad som en gymnasieskola har 35 procent (48 av 137) respektive 37 procent (7 av 19) samläsning i gymnasiekurser. Motsvarande för gymnasiesärskolor som finns i en byggnad nära sjunker till 29 procent (6 av 21). Av de gymnasiesärskolor som inte finns i närheten av en gymnasieskola har inga svarat att de har samläsning i gymnasiekurser.

För samläsning i gymnasiesärskolekurser finns samma mönster som ovan. Av skolor i samma eller delvis i samma byggnad har 33 procent (45 av 137) respektive 26 procent (5 av 19) samläsning i gymnasiesärskolekurser. För skolor som finns i närheten av en gymnasieskola sjunker andelen till 19 procent (4 av 21). Inga av skolorna som inte finns i närheten av en gymnasieskola har samläsning i gymnasiesärskolekurser.

16. Ytterligare 6 procent (13 av 231) av skolorna svarade annat. De skolorna kommenterade i enkäten att de är placerade nära en grundskola eller grundsärskola eller att huvudmannen inte har båda skolformerna.

Diagram 2. Skolformernas placering och andelen skolor med samläsning.

Lärarna delar arbetsrum

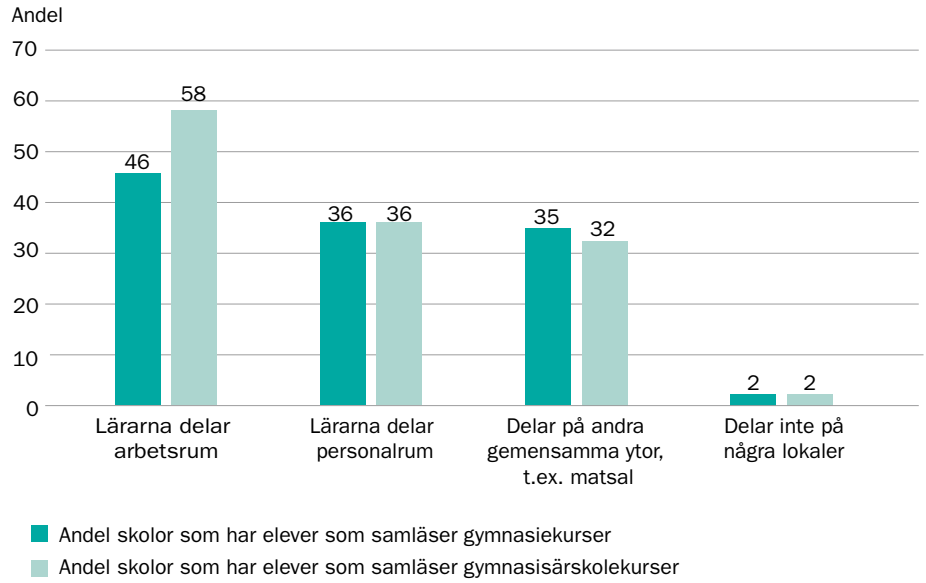
Även om gymnasiesärskolan och gymnasieskolan finns i samma byggnad kan de vara åtskilda. I enkäten ville Skolverket undersöka om en tätare kontakt mellan personalen samvarierar med samläsning. För att mäta detta har vi frågat om vilka lokaler och vilken utrustning som lärarna i de två skolformerna delar på.

I enkäten svarade 74 procent (171 av 231) av rektorerna att lärarna i gymnasiesärskolan och lärarna i gymnasieskolan delar på till exempel matsal. 55 procent (128 av 231) delar personalrum och 46 procent (106 av 231) använder samma klassrum. 42 procent (98 av 231) svarade att de använder samma utrustning eller maskiner och 23 procent (52 av 231) delar arbetsrum.

Det är vanligare med samläsning i gymnasiekurser i skolor där lärarna delar på lokaler. Tydligast är det på skolor där lärarna delar arbetsrum, 46 procent (24 av 52) av de skolorna har samläsning i gymnasiekurser. 36 procent (17 av 128) av skolorna där lärarna delar personalrum har samläsning respektive 35 procent (45 av 128) av skolorna som delar på andra gemensamma ytor. De kan vi jämföra med skolor där lärarna i de olika skolformerna inte alls delar på lokalerna, i de skolorna har endast två procent (1 av 54) svarat att de har samläsning i gymnasiekurser.

I skolor som har samläsning i gymnasiesärskolekurser är det ännu vanligare med samläsning om lärarna delar på arbetsrum. 58 procent (30 av 52) av skolorna där lärarna i de två skolformerna delar på arbetsrum har svarat att de har samläsning i gymnasiesärskolekurser. Om lärarna delar på personalrum eller på andra gemensamma ytor och hur vanligt det är med samläsning följer samma mönster som för samläsning i gymnasiekurser. Bara två procent (1 av 54) av skolorna som inte alls delar på lokalerna har samläsning i gymnasiesärskolekurser.

Diagram 3. Delade lokaler och andelen skolor med samläsning.

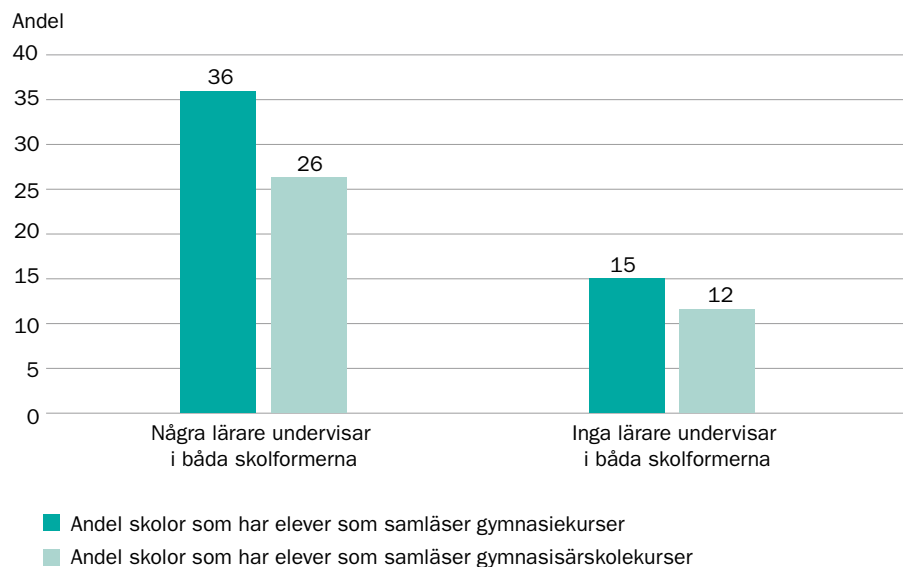
Lärarna undervisar i båda skolformerna

I enkäten svarade 47 procent (109 av 231) av rektorerna att skolan har några lärare som undervisar i både gymnasiesärskolan och gymnasieskolan och 36 procent (82 av 231) svarade att de inte har det.

Det är dubbelt så vanligt med samläsning om skolan har några lärare som undervisar i båda skolformerna. 36 procent (39 av 109) av de skolor som har några lärare som undervisar i båda skolformerna har samläsning i gymnasiekurser. I de skolor som *inte* har lärare som undervisar i båda skolformerna är det 15 procent (12 av 82) som har samläsning i gymnasiekurser.

Samma mönster finns för samläsning i gymnasiesärskolekurser. 26 procent (28 av 109) av de skolor som har några lärare som undervisar i båda skolformerna har samläsning i gymnasiesärskolekurser. I de skolor som *inte* har lärare som undervisar i båda skolformerna är det bara 12 procent (10 av 82) som har samläsning i gymnasiesärskolekurser.

Diagram 4. I vilka skolformer lärarna undervisar och andelen skolor med samläsning.

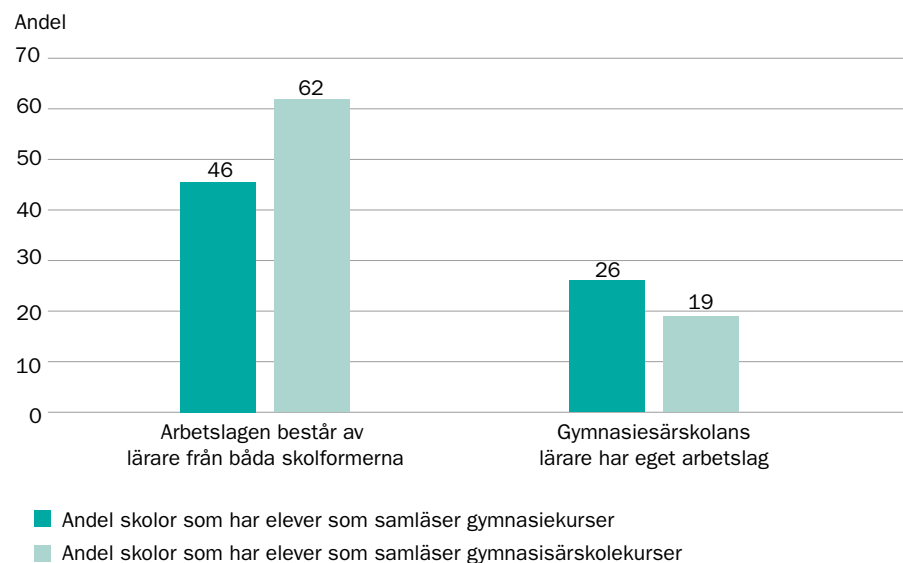
De har blandade arbetslag

I enkäten svarade 73 procent (168 av 231) av rektorerna att lärarna i gymnasiesärskolan ingår i ett eget arbetslag och 16 procent (37 av 231) svarade att de ingår i ett arbetslag med lärare från båda skolformerna.

46 procent (17 av 37) av skolorna med blandade arbetslag svarade att de har samläsning i gymnasiekurser. I de skolor där lärarna i gymnasiesärskolan har ett eget arbetslag har 26 procent (44 av 168) svarat att de har samläsning.

Samvariationen mellan lärarlagens organisering och samläsning är ännu tydligare i skolor med samläsning i gymnasiesärskolekurser. 62 procent (23 av 37) av rektorerna i skolor med blandade arbetslag har svarat att de har samläsning i gymnasiesärskolekurser. I skolor utan blandade arbetslag har bara 19 procent (32 av 168) svarat att de har samläsning.

Diagram 5. Hur arbetslagen är organiserade och samläsning, andelen skolor.

Skolor som inte har samläsning

I enkäten svarade 51 procent (123 av 240) av rektorerna att skolan inte har samläsning i gymnasiekurser. Det vanligaste skälet var att ”eleverna i gymnasiesärskolan inte har förutsättningar att läsa gymnasiekurser”, vilket 70 procent (85 av 122) av rektorerna svarade. Det näst vanligaste skälet som rektorerna svarade är att ”gymnasieskolans verksamhet inte är tillräckligt anpassad till eleverna i gymnasiesärskolan”, vilket 16 procent (20 av 122) svarade.

62 procent (152 av 235) av rektorerna svarade att skolan inte har samläsning i gymnasiesärskolekurser. Av dessa angav 64 procent (97 av 151) att eleverna i gymnasiesärskolan inte har förutsättningar att samläsa. 23 procent (34 av 151) svarade att det beror på att gymnasieskolans verksamhet inte är tillräckligt anpassad.

Det finns en överlappning av de skolor som har svarat att de inte har samläsning i gymnasiekurser och de som har svarat att de inte har samläsning i gymnasiesärskolekurser. 44 procent (103 av 235) av samtliga skolor som besvarade enkäten har svarat att de varken har samläsning i gymnasiekurser eller i gymnasiesärskolekurser.

Flera av dessa skolor skriver i kommentarer i enkäten att de bara har de individuella programmen och elever med omfattande behov av stöd. Därför är samläsning med gymnasieskolan inte aktuellt. Enligt de uppgifter Skolverket har kan vi delvis bekräfta denna bild. Av de 103 skolor som inte alls har samläsning har 54 skolor enbart det individuella programmet. Men det finns även 25 skolor som både har individuella och nationella program och 24 skolor som bara har nationella program.

När vi jämför hur de skolor som inte alls har samläsning är organiserade med skolor som har samläsning i någon form framstår vissa skillnader. De skolor som svarat att de inte har någon form av samläsning har betydligt mer sällan en gemensam rektor. 31 procent (32 av 102) av skolorna som inte alls har samläsning har gemensam rektor jämfört med 72 procent (62 av 86) av skolorna som har samläsning i någon form.

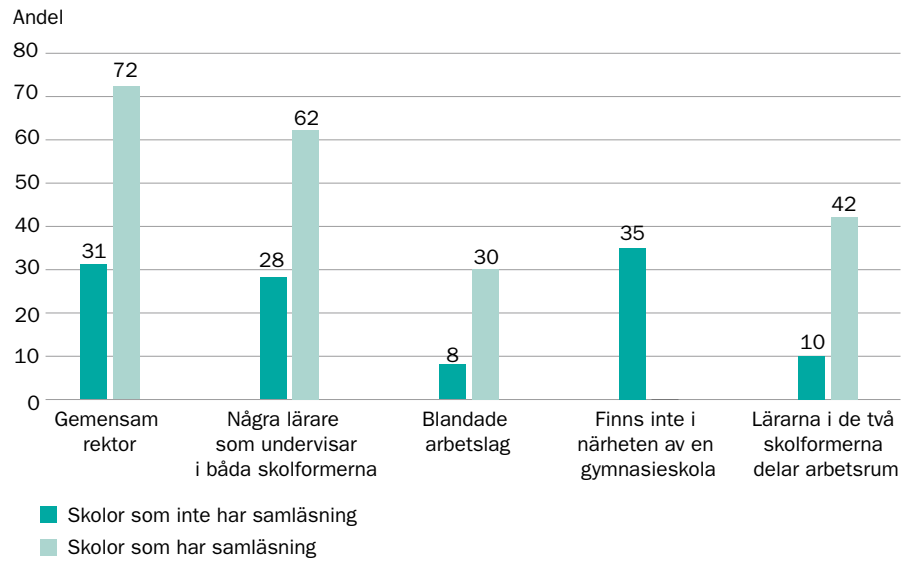
Det är också mindre vanligt i de skolorna att ha några lärare som undervisar i båda skolformerna. 28 procent (28 av 102) av skolorna som inte alls har samläsning svarade att de har några lärare som undervisar i båda skolformerna. De skolor som har samläsning, svarade 62 procent (53 av 86), att de har några lärare som undervisar i båda skolformerna.

Skillnader framträder också i hur skolorna har organiserat sina arbetslag. Åtta procent (8 av 102) av skolorna som inte har samläsning svarade att de har blandade arbetslag. Motsvarande för skolor med samläsning är 30 procent (26 av 86).

Det finns även skillnader mellan skolorna i hur långt de har till en gymnasieskola. 35 procent (36 av 102) av skolorna som svarat att de inte alls har samläsning svarade också att de inte finns i närheten av en gymnasieskola. Alla skolor som svarade att de har samläsning finns i närheten av en gymnasieskola.

I skolor som svarat att de inte har samläsning angav 10 procent (10 av 102) att lärarna i de två skolformerna delar arbetsrum. I skolor som har någon form av samläsning svarade 42 procent (36 av 86) att de delar arbetsrum.

Diagram 6. Jämförelse mellan skolor som inte alls har samläsning och skolor som har samläsning, andelen skolor.

Samläsning i praktiken

Samläsning i praktiken

I enkäten ställde Skolverket frågor till rektorerna i gymnasiesärskolan om vem som tar initiativ till samläsning, varför skolan har samläsning samt om vilket stöd som de ger till elever och lärare. I det här kapitlet redovisar vi hur skolorna svarade.

Bara de skolor som svarade att de har samläsning i någon form fick dessa frågor. Det handlar om 93 gymnasiesärskolor, varav 86 besvarade samtliga frågor. Rektorerna kunde ange flera alternativ i frågorna, vilket medför att summan blir mer än 100 procent. I analysen av enkäten har Skolverket delat upp resultatet efter de olika formerna av samläsning, vilket innebär att det ibland är få skolor per kategori. Syftet är att visa på skillnader mellan samläsning i gymnasiekurser och gymnasiesärskolekurser. Därför har vi även skiljt ut de skolor som har båda formerna av samläsning.

Erfarenheter från de skolor som Skolverket besökte vid intervjuerna om hur de ger stöd till både elever och lärare vid samläsning finns i bilaga 1.

Sammanfattning

Det är oftast lärare och rektorer i gymnasiesärskolan som tar initiativ till samläsning. I skolor som bara har samläsning i gymnasiekurser är det vanligare att elever eller studie- och yrkesvägledare tar initiativ till samläsning.

De vanligaste skälen till samläsning är att eleverna ska utveckla sina kunskaper så långt som möjligt och att de ska utvecklas socialt så långt som möjligt. Att samläsning uppmuntras från ledningen och att lärarna i de två skolformerna har ett bra samarbete är andra vanliga skäl.

En majoritet av rektorerna, 86 procent (74 av 86), har svarat att lärarna anpassar undervisningen efter de behov som eleverna i gymnasiesärskolan har. Skolor som bara har undervisning i gymnasiesärskolekurser har i högre utsträckning svarat att lärarna anpassar undervisningen.

De flesta skolorna har svarat att lärare i gymnasieskolan får stöd när de undervisar elever som samläser. Bara åtta procent (7 av 86) av rektorerna svarade att lärarna inte får något specifikt stöd. Det vanligaste stödet är kollegiala samtal med andra lärare. Det är vanligare med stöd i skolor som bara har samläsning i gymnasiesärskolekurser.

Initiativ till samläsning

På frågan vem som tar initiativ till samläsning svarade 71 procent av rektorerna att lärare i gymnasiesärskolan tar initiativ och 65 procent svarade att rektorn i gymnasiesärskolan tar initiativ. I 37 procent av skolorna är det lärare i gymnasieskolan, rektor i gymnasieskolan och eleven själv som tar initiativ till samläsning. 12 procent av skolorna svarade att det är studie- och yrkesvägledare som tar initiativ.

Tabell 9. Vem tar initiativ till samläsning.

	Andel skolor	Antal skolor
Lärare i gymnasiesärskolan	71	61
Rektor i gymnasiesärskolan	65	56
Lärare i gymnasieskolan	37	32
Rektor i gymnasieskolan	37	32
Eleven	37	32
Elevens vårdnadshavare	35	30
Studie- och yrkesvägledare	12	10

Fler än ett alternativ kunde anges. Totalt 86 skolor besvarade frågan.

I analysen av enkäten har Skolverket delat upp resultatet efter vilken form av samläsning som skolorna har.¹⁷ Skolor som bara har samläsning i gymnasiekurser svarade oftare att eleven tar initiativ, 45 procent (14 av 31), jämfört med 32 procent (8 av 25) av skolorna som bara har samläsning i gymnasiesärskolekurser.

I skolor som bara har samläsning i gymnasiekurser framträder också studie- och yrkesvägledarens roll tydligare, 23 procent (7 av 31) av dessa skolor har svarat att det är studie- och yrkesvägledaren som tar initiativ till samläsning, jämfört med fyra procent (1 av 25) av de som har samläsning i gymnasiesärskolekurser.

Det finns även skillnader i om rektorn i gymnasiesärskolan tar initiativ. I skolor som bara har samläsning i gymnasiesärskolekurser svarade 80 procent (20 av 25) att det är rektorn i gymnasiesärskolan som tar initiativ, jämfört med skolor som bara har samläsning i gymnasiekurser där 55 procent (17 av 31) angett det.

Tabell 10. Vem tar initiativ till samläsning, resultat uppdelat efter form av samläsning (andel och (antal)).

	Andel skolor Bara samläsning i gymnasiekurser	Andel skolor Bara samläsning i gymnasie- särskolekurser	Andel skolor Båda formerna av samläsning
Elever	45 (14)	32 (8)	33 (10)
Studie- och yrkesvägledare	23 (7)	4 (1)	7 (2)
Rektor i gymnasiesärskolan	55 (17)	80 (20)	63 (19)

17. Skolverket har delat upp svaren i tre grupper: skolor som bara har samläsning i gymnasiekurser (31 skolor), skolor som bara har samläsning i gymnasiesärskolekurser (25 skolor) och skolor som har båda varianterna av samläsning (30 skolor).

Skäl till samläsning

Det vanligaste skälet som rektorerna anger till att de har samläsning är att eleverna ska få möjlighet att utveckla sina kunskaper så långt som möjligt, (84 procent av skolorna). Andra skäl är att eleverna ska få möjlighet att utvecklas socialt så långt som möjligt (66 procent), att lärarna har ett bra samarbete (64 procent) och att det uppmuntras från ledningen (63 procent).

Strax över hälften av skolorna svarade att de har samläsning för att eleverna vill vara en del av gymnasieskolan eller att eleverna är intresserade av de kurser som finns i gymnasieskolan. 37 procent svarade att de har samläsning för att elevernas vårdnadshavare önskar det. En liten andel skolor, sex procent, svarade att de har samläsning för att det finns för få elever i gymnasiesärskolan. Ingen skola svarade att de har samläsning för att det inte finns någon gymnasiesärskola i närheten.

Tabell 11. Varför skolan har samläsning.

	Andel skolor	Antal skolor
Eleverna ska få möjlighet att utveckla sina kunskaper så långt som möjligt	84	72
Eleverna ska få möjlighet att utvecklas socialt så långt som möjligt	66	57
Lärarna i gymnasiesärskolan och gymnasieskolan har ett bra samarbete	64	55
Det uppmuntras från ledningen	63	54
Eleverna vill vara en del av gymnasieskolan	56	48
Eleverna är intresserade av de kurser som finns i gymnasieskolan	55	47
Elevernas vårdnadshavare önskar det	37	32
Det finns för få elever i gymnasiesärskolan	6	5
Det finns ingen gymnasiesärskola i närheten	0	0

Fler än ett alternativ kunde anges. Totalt 86 skolor besvarade frågan.

I de skolor som bara har samläsning i gymnasiesärskolekurser svarade 76 procent (19 av 25) att ett skäl till samläsning är att eleverna ska utvecklas socialt så långt som möjligt. Motsvarande för de skolor som bara har samläsning i gymnasiekurser är 36 procent (11 av 31).

Betydelsen av att lärarna i de två skolformerna har ett bra samarbete skiljer sig åt beroende på form av samläsning. 96 procent (24 av 25) av skolorna som bara har samläsning i gymnasiesärskolekurserna svarade att ett bra samarbete mellan lärarna är ett skäl till samläsning, jämfört med 29 procent (9 av 31) av skolorna med bara samläsning i gymnasiekurser.

Ett liknade mönster finns för om samläsning uppmuntras från ledningen. Av skolor som bara har samläsning i gymnasiesärskolekurser svarade 88 procent (22 av 25) att ett skäl till samläsning är att det uppmuntras från ledningen. Det skälet angav 36 procent (11 av 31) av skolorna som bara har samläsning i gymnasiekurser.

Tabell 12. Varför skolan har samläsning, resultat uppdelat efter form av samläsning (andel och (antal)).

	Andel skolor Bara samläsning i gymnasie- kurser	Andel skolor Bara samläsning i gymnasie- särskolekurser	Andel skolor Båda formerna av samläsning
Eleverna ska få möjlighet att utvecklas socialt så långt som möjligt	36 (11)	76 (19)	90 (27)
Lärarna i gymnasiesärskolan och gymnasieskolan har ett bra samarbete	29 (9)	96 (24)	73 (22)
Det uppmuntras från ledningen	36 (11)	88 (22)	70 (21)

Elevernas möjlighet att utvecklas socialt så långt som möjligt är ett starkare skäl till samläsning i gymnasiesärskolekurser än i gymnasiekurser. Organisatoriska förutsättningar som att lärarna har ett bra samarbete och att samläsning uppmuntras från ledningen får ett större genomslag för samläsning i gymnasiesärskolekurser jämfört med samläsning i gymnasiekurser.

Stöd till elever i gymnasiesärskolan som samläser

En majoritet, 86 procent (74 av 86), av rektorerna svarade i enkäten att skolan ger stöd till elever i gymnasiesärskolan som samläser. Det vanligaste stödet är att lärarna anpassar undervisningen efter elevernas behov, vilket 86 procent svarade. I ungefär hälften av skolorna svarade rektorn att skolan har extra personal från gymnasiesärskolan med under lektionerna, att eleverna i gymnasiesärskolan får stöd mellan lektionerna eller att eleverna i gymnasiesärskolan får anpassat undervisningsmaterial. Bara fyra procent av skolorna svarade att eleverna i gymnasiesärskolan inte får mer stöd än eleverna i gymnasieskolan.

Tabell 13. Stöd till elever som samläser

	Andel skolor	Antal skolor
Lärarna gör anpassningar av undervisningen efter de behov som eleverna i gymnasiesärskolan har	86	74
Extra personal från gymnasiesärskolan finns med under lektionerna	58	50
Eleverna i gymnasiesärskolan får stöd mellan lektionerna	50	43
Eleverna i gymnasiesärskolan får anpassat undervisningsmaterial	51	44
Eleverna i gymnasiesärskolan får inte mer stöd än vad eleverna i gymnasieskolan får	4	3
Annat stöd	2	2

Fler än ett alternativ kunde anges. Totalt 86 skolor besvarade frågan.

Det finns skillnader i vilket stöd eleverna får beroende på form av samläsning. I 92 procent (23 av 25) av skolorna som bara har samläsning i gymnasiesärskolekurser svarade rektorn att lärarna anpassar undervisningen efter de behov som eleverna i gymnasiesärskolan har, jämfört med 71 procent (22 av 31) av skolorna som bara har samläsning i gymnasiekurser.

I övriga frågor om stöd till eleverna finns det inga större skillnader mellan skolor som bara har samläsning i gymnasiekurser och de som bara har samläsning i gymnasiesärskolekurser.

Tabell 14. Stöd till elever som samläser, resultat uppdelat efter form av samläsning (andel och (antal)).

	Andel skolor Bara samläsning i gymnasiekurser	Andel skolor Bara samläsning i gymnasie- särskolekurser	Andel skolor Båda formerna av samläsning
Lärarna gör anpassningar av undervisningen efter de behov som eleverna i gymnasiesärskolan har	71 (22)	92 (23)	97 (29)

Stöd till lärare i gymnasieskolan som har samläsning

De flesta av rektorerna svarade att lärare i gymnasieskolan som har samläsning får stöd. Vanligast är kollegiala samtal med andra lärare, vilket 76 procent svarade. Ungefär hälften svarade att lärarna i gymnasieskolan får stöd från specialpedagog, speciallärare eller rektorn. 35 procent svarade att lärarna får kompetensutveckling om gymnasiesärskolans ämnesplaner och 29 svarade att de får kompetensutveckling om utvecklingsstörning. Bara åtta procent svarade att lärarna inte får stöd.

Tabell 15. Stöd till lärare i gymnasieskolan som har samläsning.

	Andel skolor	Antal skolor
Kollegiala samtal med andra lärare	76	65
Stöd från specialpedagog eller speciallärare	54	46
Stöd från rektorn	50	43
Kompetensutveckling om gymnasiesärskolans ämnesplaner	35	30
Kompetensutveckling om utvecklingsstörning	29	25
Lärarna får inget specifikt stöd om att undervisa elever från gymnasiesärskolan	8	7
Annat stöd	6	5

Fler än ett alternativ kunde anges. Totalt 86 skolor besvarade frågan.

Det finns skillnader i vilket stöd lärarna får beroende på form av samläsning. I skolor som bara har samläsning i gymnasiesärskolekurser svarade 36 procent (9 av 25) av rektorerna att lärarna får kompetensutveckling om utvecklingsstörning, jämfört med 16 procent (5 av 31) av de som bara har samläsning i gymnasiekurser.

Motsvarande för kompetensutveckling om gymnasiesärskolans ämnesplaner är 56 procent (14 av 25) om skolan bara har samläsning i gymnasiesärskolekurser respektive 19 procent (6 av 31) om skolan bara har samläsning i gymnasiekurser.

Avseende stöd i form av kollegiala samtal med andra lärare har 92 procent (23 av 25) av skolorna med bara samläsning i gymnasiesärskolekurser svarat att de ger det stödet, jämfört med 65 procent (20 av 31) av skolorna med bara samläsning i gymnasiekurser.

Stöd från rektorn får lärarna i 64 procent (16 av 25) av skolorna som bara har samläsning i gymnasiesärskolekurser. I skolor med bara samläsning i gymnasiekurser svarade 25 procent (8 av 31) att de ger det stödet.

Tabell 16. Stöd till gymnasielärare vid samläsning, resultat uppdelat efter form av samläsning (andel och (antal)).

	Andel skolor Bara samläsning i gymnasiekurser	Andel skolor Bara samläsning i gymnasie- särskolekurser	Andel skolor Båda formerna av samläsning
Kompetensutveckling om utvecklingsstörning	16 (5)	36 (9)	37 (11)
Kompetensutveckling om gymnasiesärskolans ämnesplaner	19 (6)	56 (14)	33 (10)
Kollegiala samtal med andra lärare	65 (20)	92 (23)	73 (22)
Stöd från rektorn	25 (8)	64 (16)	63 (19)

Elever i samläsning

Elever i samläsning

Det här kapitlet bygger på resultat från intervjuerna och handlar om de erfarenheter som elever, lärare, rektorer och huvudmän har av hur samläsning har påverkat elever i gymnasiesärskolan. Intervjuerna som är grund för kapitlet genomförde vi på sex skolor. Skolorna är inte valda för att ge en representativ bild, utan bland annat för att ge underlag för att identifiera framgångsfaktorer.

Kapitlet har tre teman: elevernas utveckling, elevernas sociala delaktighet och samläsning som förberedelse för ett arbetsliv.

Sammanfattning

I intervjuerna berättar lärare och rektorer hur samläsning påverkar deras syn på enskilda elever och på eleverna i gymnasiesärskolan som grupp. De har sett att eleverna kan klara av större utmaningar och en utveckling som de inte förväntade sig. Elever som har efterfrågat större utmaningar har fått det genom mötet med gymnasieskolan. Det är bland annat undervisning i en mer heterogen grupp, där eleverna får ta del av olika sätt att resonera och utföra uppgifter, som bidrar till deras utveckling.

Hur elevernas möjlighet till social delaktighet ser ut i de grupper som har samläsning varierar. Intervjuerna visar att det beror på vilka förutsättningar de får. Det handlar bland annat om hur ofta eleverna har samläsning, om de är enstaka lektioner eller flera gånger per vecka. Elevernas möjlighet till social delaktighet beror också på om det finns en kontinuitet eller om eleverna måste gå in i nya klasser för varje kurs de samläser. I yrkesämnen verkar det vara lättare för eleverna att komma in i gruppen och sammantaget bidrar en bruten segregation till att eleverna vågar ta plats i hela skolan.

De vi intervjuat betonar att gymnasiesärskolan ska förbereda eleverna för ett arbetsliv. Skolan ska ge eleverna möjligheter att utveckla yrkeskunskaper, förbereda dem för miljön på deras framtida arbetsplatser samt övning i att arbeta självständigt. Skolor som har samläsning i yrkesämnena menar att eleverna får en bättre förberedelse för ett arbetsliv om de samläser med gymnasieskolan.

Elevernas utveckling

Det finns elever i gymnasiesärskolan som vill ha mer utmaningar. De exempel vi har mött handlar om elever som klarar mer än vad någon trodde och om lärare som ser att utmaningarna går att finna i mötet med gymnasieskolan.

Elever som vill ha mer utmaningar

Under genomförandet av rapporten intervjuade vi 20 elever i gymnasiesärskolan. De flesta berättar att det är bra och kul i skolan, men det finns även elever som uttrycker en stark och tydlig önskan att få mer utmaningar. De eleverna menar att det har varit svårt för dem att visa för lärarna att de kan mer.

De andra lärarna jag har haft i matte och svenska och sånt, de har inte tagit mig på allvar och att jag kan, och bara trott "nej, du kan inte". Men "jo, jag kan" bara jag får visa det.

ELEV

Genom samläsning kan eleverna få tillgång till undervisning på en högre nivå och mer stimulans. En elev menar att det inte är roligt att enbart läsa med gymnasiesärskolan eftersom det blir för lätt.

När jag gick de andra åren så fick jag läsa då med de andra som gick på sargymnasiet, men det var inte alls roligt. ... Nej, för det blev för lätt för mig.

ELEV

Lärare och rektorer som vi har intervjuat lyfter hur viktigt det är att eleverna får möjlighet att nå så långt som möjligt och att det är skolans uppdrag att utmana eleverna. De menar att elever i gymnasiesärskolan kan ha förmågor på gymnasienivå i vissa ämnen och om en elev har möjlighet att nå längre i sin kunskapsutveckling genom att samläsa med gymnasieskolan, då ska skolan ge den möjligheten.

Att gå gymnasiesärskola kan också betyda att man har förmågor på gymnasienivå någonstans. Det behöver inte vara så, det behöver inte vara bättre, men det kan vara så, och då ska man beredas möjlighet.

LÄRARE

För att ge förutsättningar för eleverna att utvecklas så långt som möjligt menar några lärare och rektorer att samläsning är en nödvändighet. De beskriver att mötet med gymnasieskolan genererar en utveckling som de inte kan ge om eleverna stannar i gymnasiesärskolan. Samtidigt finns gymnasiesärskolan där som en trygghet att återvända till.

Det växandet kan du inte skapa bara genom att eleverna går i sarskolans regi. Alltså, du måste lägga till den andra biten. Du måste lägga till den vanliga elevgruppens sätt att fungera, och tänka, och finnas i ett socialt sammanhang också, i ett större. Sen att de går tillbaka och har sin trygghet med sina närmsta kamrater. Som de känner igen, sättet att fungera och så, det är jag inte tveksam till.

REKTOR

Det finns lärare som menar att samläsning kan främja elevernas utveckling eftersom de kan få draghjälp av undervisning i en mer heterogen grupp i stället för att vara omgivna av elever där flera har liknade behov. Nyttan med samläsning är bland annat att eleverna får ta del av hur elever i gymnasieskolan resonerar eller utför arbetsuppgifter. Lärare menar att det bidrar till att eleverna får en mer utvecklande kunskapsinhämtning, att eleverna lär sig mer i ett mer utvecklande sammanhang.

En del gymnasiesärskolor har ett litet elevunderlag vilket kan innebära att eleverna ofrivilligt får enskild undervisning eller undervisning i en mycket liten grupp. Att undervisning i en större grupp kan vara mer utvecklande bekräftar även några av eleverna. En elev som har haft samläsning tidigare men nu är tillbaka i gymnasiesärskolan beskriver att undervisning i en liten grupp inte är utvecklande.

Vi är i vår lilla grupp, vi jobbar inte med de andra. Och det utvecklar inte mig som människa, utan det gör ju så att jag står still. För mig är det väldigt viktigt att utvecklas med de andra... Där jag kan lära mig att ge och ta, med de stora grupperna. Och det gör inte jag när vi är tre stycken i en liten grupp. Och vi jobbar i ett eget kök och de i det andra storköket.

ELEV

Några lärare menar att samläsning är mest utvecklande för de ”starkaste” eleverna, de som gymnasiesärskolan kan ha svårt att ge tillräckliga utmaningar. Genom mötet med gymnasieskolan kan även lärare i gymnasiesärskolan bli uppmärksammade på hur de kan öka utmaningarna för eleverna i sin egen undervisning. Därmed kan samläsning bidra till ökade förutsättningar även för lärarna i gymnasiesärskolan att skapa större utmaningar för eleverna.

Det kan vara svårt ibland att utmana de starka eleverna om man upplever att de redan är så starka. Men när våra elever kommer i ett annat sammanhang så blir det mer tydligt vad det är man behöver jobba med för att nå ännu längre.

LÄRARE

När lärare endast undervisar i gymnasiesärskolan så anpassar de undervisningens nivå efter sina elever samtidigt som de vittnar om en osäkerhet kring hur stora utmaningar eleverna klarar av. Mötet mellan skolformerna ger lärarna i gymnasiesärskolan en möjlighet att tillsammans med lärarna i gymnasieskolan reflektera kring krav på eleverna och nivå på undervisningen. För en del lärare har det inneburit att de ställer högre krav på sina elever.

Jag tror att jag ställer mycket högre krav på mina elever nu när vi är med på nationella programmet, än vad jag skulle ha ställt annars. Därför att jag pratar med deras lärare, jag ser hur andra elever är.

LÄRARE

Ibland innebär mötet med gymnasieskolan en höjning av krav och förväntningar på eleverna som bidrar till utveckling, men mötet med gymnasieskolan kan också innebära för höga krav på eleverna. Lärarna i gymnasiesärskolan berättar att de ibland behöver följa upp att lärarna i gymnasieskolan utgår från rätt ämnesplan. En lärare menar att de måste påminna lärarna i gymnasieskolan om att ställa rätt krav på eleverna.

Man får hela tiden påminna de nästan, just att ”Men de läser efter gymnasiesärskolans kursplan... ni kan inte ha samma krav”. För det är väl det som är svårigheten, att de kanske ställer lite för höga krav på våra elever ibland, känner jag, eftersom de är vana att undervisa efter den andra.

LÄRARE

En svårighet med att hitta rätt nivå på utmaningarna är att eleverna inte alltid vill säga att de inte förstår. Lärarna kan tro att eleverna hänger med fast de egentligen inte gör det.

Elever klarar mer förväntat

Några lärare beskriver att de blev positivt överraskade av elevernas förmågor när de började med samläsning. En lärare berättar om att upptäcka att eleverna kan utvecklas mer än vad läraren trodde var möjligt.

De kan flyga mycket högre än vad jag tror, eller än vad de själva tror, kanske. För att man är i den här inte så skyddat, på något sätt, och inte så små grupper, utan den här stora gruppen som alla andra elever får vara i.

LÄRARE

När eleverna får större utmaningar, och klarar av det, förändrar det hur lärare och rektorer ser på dem. Förväntningarna på eleverna höjs vilket kan bidra till ökade förutsättningar för deras lärande. En huvudman ger ett exempel på en elev som ingen trodde skulle kunna klara av att gå fordonsprogrammet. När eleven sedan klarar det bidrar det till att höja förväntningarna på elever i gymnasiesärskolan som grupp.

Det var väl ingen som trodde att den här eleven, om man tänker på en specifik, skulle kunna gå på fordonsprogrammet. Och sen har han gjort det, även om det är med enklare uppgifter och så vidare, alltså, att se att det finns en förmåga hos de här också, och att det är den vi måste vara med och utveckla.

HUVUDMAN

Lärare beskriver att de i och med samläsning upptäcker att det kan vara mindre skillnad mellan elever i de två skolformerna än vad de först trodde. Det är en erfarenhet som även eleverna har. En elev berättar om sin upplevelse av att det inte är så stor skillnad.

Det finns några i klassen som kanske jobbar så här väldigt fort, kanske två stycken. Men det finns också andra som jobbar sakta, så det känns inte så stor skillnad faktiskt ... Men jag hänger med. Jag hänger med och hinner med. Så det är inte så stor skillnad. Tycker jag.

ELEV

Det finns en stor spridning i elevernas förmågor i gymnasiesärskolan och det finns även i gymnasieskolan. Att lärarna bär med sig att det i vissa ämnen och i vissa sammanhang inte är stor skillnad mellan eleverna kan hjälpa dem att våga ge eleverna i gymnasiesärskolan mer utmaningar.

Det är någonting som jag upplever definitivt att de ligger, de flesta, ligger ganska högt. Och det finns väl de som ibland, man kan undra, skulle de verkligen gå på särskolan? Likaväl som jag har elever som går på vanliga gymnasieprogrammet som kanske skulle behöva gå på särskolan. Så att gränsen däremellan är lite hårfin ibland.

LÄRARE

När elever i gymnasiesärskolan har undervisning tillsammans med elever i gymnasieskolan kan det underlätta för lärarna att upptäcka de fall där elever i gymnasiesärskolan kan klara av en kurs i gymnasieskolan. På grund av samläsningen har lärarna börjat jämföra ämnesplaner från de två skolformerna och har därmed en beredskap att identifiera elever som kan nå målen i gymnasieskolan. En del lärare berättar att de först vid kursens slut beslutar om de ska bedöma eleven mot gymnasieskolans kunskapskrav, andra lärare menar att det ofta är tydligt redan under kursens gång om eleverna har den förmågan eller inte. Det är viktigt att både lärare och rektorer ser till att eleverna får undervisning från rätt ämnesplan.

Nytta för alla

Det är inte bara elever i gymnasiesärskolan som utvecklas av samläsning. Lärare och rektorer beskriver i intervjuerna att det kan ske ett utbyte mellan eleverna som är utvecklande för båda parter. Lärarna menar att elever i de två skol-

formerna har olika styrkor vilket gör att de kan komplettera varandra. Det handlar till exempel om att de elever som har kommit längst inom sina ämnen får öva på att sätta ord på sin kunskap och att de utvecklas av att de får förklara vad de kan för andra elever. Genom att eleverna arbetar tillsammans växer de eftersom att de lär av varandra.

De som kanske är lite starkare vinner på att lära sig förklara och berätta, sätta ord på sin kunskap. De som kanske inte riktigt är så långt komna ännu, de ser "ja, så kan jag också tänka, så kan jag jobba". Det tror jag är en stor fördel, och att man jobbar i grupp, att man inte sitter en och en isolerat i sina öar.

LÄRARE

En erfarenhet i skolorna som vi besökte är att de anpassningar som elever i gymnasiesärskolan behöver för att kunna delta i samläsning ofta är samma anpassningar som elever i gymnasieskolan har nytta av. En rektor menar att det som är bra för någon är ofta bra för alla.

Och det här med att strukturera upp dagen, hur vi börjar och slutar, och alla begrepp. Vi har ord och bilder och så vidare. Och det gynnar alla. Det gynnar särskolans elever precis lika bra som de nyanlända, eller som de som har lite inlärningssvårigheter. Så sättet att jobba behöver inte vara specifikt för den ena eller den andra. De kan ha nytta av varandra.

REKTOR

En lärare tar upp betydelsen av att fokusera på det som förenar eleverna snarare än det som skiljer dem åt. Att en elev med lindrig utvecklingsstörning i gymnasiesärskolan kan ha liknande behov av anpassningar som en elev i gymnasieskolan som har inlärningssvårigheter eller dyslexi.

Utgå ifrån det som är framgångsrecept för elever med svårighet i inläring. Det gäller inte bara de med lindrig utvecklingsstörning. För de som har lindrig utvecklingsstörning, deras stöd liknar väldigt mycket det som gäller för stöd för elever i behov av särskilt stöd i vanliga skolan.

LÄRARE

Fördel yrkesämnen

Fyra av sex skolor som Skolverket besökte vid intervjuerna har samläsning i yrkesämnen. De skolorna har överlag mer positiva erfarenheter av samläsning än de skolor som har samläsning i andra ämnen. Det beror bland annat på att deras erfarenhet är att elever i gymnasiesärskolan har styrkor i praktiska ämnen och svårare med de teoretiska delarna. Att börja med samläsning i yrkesämnen kan därför vara en lämplig start.

En annan erfarenhet som skolorna har av samläsning i yrkesämnen är att yrkeslärarna är vana att undervisa elever som behöver stöd och anpassningar. För de lärare i gymnasieskolan, som redan är vana att anpassa sin undervisning och har erfarenhet av elever med olika diagnoser, blir uppstarten med samläsning lättare.

På yrkesprogrammen är man ganska van vid att jobba med elever som kanske inte är så starka och jag uppfattar, som jag många gånger får höra, att den här eleven ni har, den är just i de här momenten nästan lika stark som de övriga, så det är inga konstigheter.

LÄRARE

Även om eleverna i gymnasiesärskolan ofta har styrkor i yrkesämnen behöver ändå skolorna i många fall ge eleverna olika former av stöd och anpassningar. Det kan vara i form av enskild undervisning i vissa moment eller stöd av assistent. Det kan också vara att dela upp instruktioner i flera led, möjlighet till mer repetition eller att skolan har undervisningen i ett lugnare tempo genom att lägga upp kurserna under en längre tid. Fler exempel på anpassningar finns i bilaga 1.

Social delaktighet kommer inte av sig självt

Hur elevernas sociala delaktighet är när de samläser varierar och beror bland annat på vilka förutsättningar de får. Lärarna har en stor del i att skapa dessa förutsättningar.

Att vara en del i gruppen

Under intervjuerna har vi sett att erfarenheter av social samhörighet i gruppen under samläsning varierar i stor utsträckning för eleverna i gymnasiesärskolan. Från de elever som känner en större samhörighet med eleverna i gymnasieskolan, till de elever som inte alls känner att de är med.

En del elever i gymnasiesärskolan berättar att eleverna i gymnasieskolan är trevliga, att det inte är så stor skillnad och att de brukar vara med alla. Ytterligare några elever beskriver att de ibland är med eleverna i gymnasieskolan på fritiden. Att eleverna någon gång umgås på fritiden tar lärarna som ett kvitto på att de har skapat ett möte som de inte tror skulle ha skett utan samläsning.

Att de träffas på fritiden ... Om det är en eller två eller tre bara gånger det händer, så har vi ändå skapat någonting som kan bygga för framtiden.

LÄRARE

För andra elever är gemenskapen något mer avlägsen. De beskriver att de har lektioner med gymnasieskolan men att de inte umgås på rasterna. Av de vi intervjuat är det en elev som uttrycker att den känner sig utanför och att det har varit svårt att komma in i gruppen.

Ja, men alltså det känns som att man hamnar utanför, det är liksom det.

ELEV

Skolans personal är medveten om den sociala svårighet som finns i den gruppen och har satt in stöd. Lärarna berättar att det handlar om att det från början fanns problem i gruppen och att även eleverna i gymnasieskolan känner sig otrygga. För att undvika sådana situationer menar en del rektorer och lärare att de är försiktiga med vilka av gymnasieskolans klasser som de väljer ut för samläsning. Det handlar om att grupperna inte ska vara för stora och att eleverna anses vara toleranta.

Lärare och rektorer som vi har intervjuat är överens om att det är elevernas egna

upplevelser av social delaktighet som är avgörande. Samtidigt finns det lärare som beskriver att deras elever är med i gruppen medan eleverna själva säger att de är för sig själva. Skillnaden i lärarnas och elevernas beskrivningar kan bero på att lärarna bedömer gemenskap i klassrummet medan eleverna talar om rasterna. En erfarenhet är att eleverna är relativt involverade på lektionstid när kommunikationen styrs av lärarna. På raster tenderar interaktionen att minska och eleverna söker sig oftare till klasskompisarna i gymnasiesärskolan. En lärare beskriver den sociala situationen som uppdelad men att det ändå finns gemenskap.

Sen är det ändå en uppdelning. Mina elever står ju gärna för sig själva innan man går in i klassrummet och så. Och de nationella står på sitt håll. Men ändå så är det nog någon slags gemenskap ändå.

LÄRARE

När det handlar om en enstaka elev från gymnasiesärskolan som går in i en klass i gymnasieskolan verkar sannolikheten vara större att eleven snabbare blir en del av gruppen. Om det är flera från gymnasiesärskolan är sannolikheten större att det skapar en grupp i gruppen. Lärarna beskriver då balansgången mellan att ta hänsyn till elevernas önskemål av trygghet och att sätta samman nya grupper så att eleverna från gymnasiesärskolan ska bli en del av klassen.

De vi har intervjuat upplever också att ämnets karaktär har betydelse för elevernas förutsättningar att bygga sociala relationer med varandra. Ämnen med mycket teori kan bidra till att elever i gymnasiesärskolan blir mindre socialt delaktiga. Samläsning i praktiska ämnen bryter lättare upp grupperna och har även fördelen att det ofta handlar om ett gemensamt intresse som eleverna delar, vilket ytterligare kan bidra till att knyta dem samman.

Oavsett hur nära sociala relationer som följer av samläsning menar lärare att det finns ett värde bara i att eleverna känner till varandra. En elev beskriver det som att eleverna har börjat hälsa på varandra, för de känner till varandra.

Träffar jag dem i skolan eller att jag träffar dem någon annanstans, liksom vi hejar ju ändå på varandra ... För att jag vet ju ... vilka de är och de vet vem jag är.

ELEV

När eleverna i gymnasieskolan inte längre är främlingar känner sig eleverna i gymnasiesärskolan mer bekväma med att röra sig på hela skolan, det bidrar till att eleverna vågar ta plats. En lärare menar att utan samläsning hade eleverna varit tveksamma till att röra sig i den del av skolan som anses tillhöra gymnasieskolan.

Att gå och hämta någonting i handelshuset, att gå och kopiera där. Jag tror att hade vi inte samläst så skulle det vara ganska jobbigt.

LÄRARE

Lärare som har varit med sedan en tid då gymnasiesärskolan var mer segregerad ser positivt på förändringen i hur eleverna umgås och vilka sociala möten som nu är möjliga. En lärare menar att nu är eleverna med i allt och jämför det med då eleverna inte vågade ta plats, att eleverna tidigare exkluderade sig själva.

De kan stå och hänga med de andra eleverna ute i matsalen, eller sitta där vid bordet och snacka med dem. Och det är ju roligt att se, för det är ju inte jag van vid från när vi var på den andra skolan. Det är ju i och för sig fyra, fem år sen då. Men då var det ju inte alls på det sättet, då höll de sig för sig själva, allihop. De exkluderade sig själva på något sätt. Här bara är de med, i allt.

LÄRARE

Kräver kontinuitet

I hur hög utsträckning eleverna är socialt delaktiga beror på vilka förutsättningar de får att bygga sociala relationer. Under våra intervjuer berättar lärarna att det är betydelsefullt att samläsning har såväl kontinuitet som en viss omfattning. Om samläsningen består av enstaka lektioner, där det även kan vara uppehåll under vissa år, får eleverna sämre chanser att lära känna varandra. En elev menar att det inte är konstigt att de inte umgås mer över skolformerna, de känner ju inte varandra så mycket.

Jag är inte så mycket med dem faktiskt. För det är mer att jag känner dem, lite så där, bara.

ELEV

I de skolor där samläsning inte är etablerat i organisationen kan eleverna flera gånger behöva byta klasser, år eller program som de samläser med. Det ger inte eleverna de bästa förutsättningarna att komma in i grupperna. En lärare beskriver det som att eleverna gästspelar, vilket innebär att eleverna kommer in vid enstaka tillfällen till en klass där de andra eleverna går tillsammans hela tiden. Läraren menar att ju mer eleverna är med klassen, desto större förutsättningar att komma in i gemenskapen.

Jag tror att ju mer de får vara, ju mer kommer de in. Blir det bara en punkt här och där, då är det svårare naturligtvis att få den här gemenskapen, då blir det bara att det är någon som kommer och gästspelar lite då och då.

LÄRARE

I de fall där samläsning har kontinuitet finns det mer tid för eleverna att bygga relationer. Eleverna får därmed större möjligheter att känna samhörighet med gruppen. Om samläsningen inte har kontinuitet menar lärarna att eleverna dessutom snabbt förlorar de sociala fördelarna med samläsning.

Fördelarna och de sakerna som är med samläsningen, de förlorar man ganska snabbt när man inte är tillsammans med de nationella eleverna, inte hälsar på dem, inte är i samma korridor, alla de andra fördelarna som man får som bara... som inte är kunskap.

LÄRARE

Splittrad sammanhållning i gymnasiesärskolan

Samläsning med gymnasieskolan kan bidra till att sammanhållningen i gymnasiesärskolan blir splittrad. Det blir otydligt vad som egentligen är en klass och vem som tillhör den. Det är en stor utmaning för skolorna att försöka få eleverna att känna tillhörighet på två olika ställen. Splittringen blir förstärkt av att det inom gymnasiesärskolan i flera fall finns få elever per program och år.

Skolorna skapar en klass genom att sätta samman elever från flera år, men deras schema kan se väldigt olika ut och det blir svårt att skapa känslan av en klass.

Egentligen säger man ju det fyraåriga programmet, man kan säga att vi ändå är en stor klass. Men sen då har egentligen inte någon samma schema över huvud taget ... här är det liksom ja men de ska gå åt ett håll och vi ska däråt och sen är det vissa som inte kommer för att då har de studiebesök.

ELEV

Att flera årskurser blir sammanslagna medför att flexibiliteten med elevernas schema minskar. Ibland har det inneburit att eleverna i gymnasiesärskolan inte kan delta i gymnasieskolans yrkeskurser, ibland har det inneburit att elever i gymnasiesärskolan får enskild undervisning i de kurser de missat. Eleverna själva vill få undervisning både med eleverna i gymnasieskolan och med eleverna i gymnasiesärskolan och blir missnöjda när skolan inte lyckas tillgodose det.

Jag har inte så bra schema just nu ... Jag är inte med dem på svenskan för de ändrade schemat och då kunde inte jag vara med för jag är på gymnasieskolan hela måndagen. Så det krockade ju, så nu har jag svenska själv och det är tråkigt.

ELEV

Lärarna skapar förutsättningar för delaktighet

Lärarna har en mycket viktig roll att främja elevernas känsla av samhörighet med gruppen när de samläser. Det handlar om att skapa ett tillåtande klimat i klassrummet och därmed sätta en norm för hur eleverna ska vara mot varandra.

För att kunna skapa ett klimat av att olikheter är accepterade är det viktigt att läraren inte signalerar att eleverna från gymnasiesärskolan ”ska integreras” utan visar att alla är del av en grupp som gemensamt utvecklar sina kunskaper. Att eleverna från gymnasiesärskolan känner att de från början är del av den undervisning som lärarna alltid bedriver. En lärare beskriver att de har valt att utgå från vilken yrkesinriktning utbildningen har, inte vilka skolformer som eleverna kommer från.

Man går liksom inte och tänker på att det är en integrerad verksamhet. Utan ”här går vi på handel, här går vi på restaurang, här går vi på vård”, that's it.

LÄRARE

För att inte särskilja eleverna berättar lärarna att de låter eleverna från gymnasiesärskolan arbeta självständigt och att de ser till att de finns i närheten men inte precis bredvid. Det kan vara att lärarna ”smyger dit och hjälper lite mer i början” eller att de går förbi för att kunna stämma av att eleven är på rätt spår. En lärare menar att ge en elev som från början inte tillhör klassen mer stöd kan i sig signalera ett utanförskap.

Jag upplever att de tidigt kommer in i gemenskap i gruppen, om man inte står för nära dem utan att man behandlar alla likvärdigt... För det finns en risk i det, man står för, framför allt om det kommer någon som kommer från sarskolan, att man får inte som lärare särskilja dem från början.

LÄRARE

En strategi för att öka elevernas förutsättningar att bli en del av gruppen är att sammanföra eleverna direkt, från första lektionen under det första året. Lärarnas erfarenhet är att det är svårare att komma in i en grupp redan efter ett par veckor.

Lärare som vi har intervjuat har reflekterat kring hur de bäst introducerar elever från gymnasiesärskolan. På en del skolor är det öppet vilka elever som kommer från gymnasiesärskolan. På andra skolor säger lärarna att det inte är något de ”skyltar med”.

Och sen blir den lyckad också därför att vi inte heller har pratat om att ”nu ska särskoleeleverna läsa med er”, utan vi pratar om programmet eller ibland, om någon förstår att de går ett extra år, då pratar vi om det fyraåriga programmet.

LÄRARE

En del lärare menar att alla elever ändå vet vem som är från gymnasiesärskolan, medan andra säger att det inte är något som eleverna tänker på och att alla nog inte ens vet det.

Det är ingen som tänker på att våra elever skulle gå på gymnasiesärskolan. Alla vet nog inte det ens.

LÄRARE

Förbereder ett arbetsliv

Det finns skolor som har erfarenhet av att samläsning i yrkesämnen kan bidra till att bättre förbereda eleverna för ett arbetsliv. De menar att eleverna får djupare kunskaper i sitt yrke, en social förberedelse för sin framtida arbetsmiljö och blir mer självständiga.

Ökade möjligheter till anställning

Under intervjuerna besökte vi skolor med samläsning i yrkesämnen som har erfarenhet av att samläsning kan öka elevernas anställningsbarhet. En lärare uttrycker att eleverna har extrem nytta av samläsning för att bli anställningsbara.

Jag tror att eleverna har extrem nytta av detta. Och i deras arbetsliv, att de ska bli anställningsbara. Jag är helt övertygad om det.

LÄRARE

Skolorna berättar både om tidigare elever som har fått arbete inom det yrke som de har utbildat sig och om nuvarande elever som de bedömer har goda chanser att få en anställning. De menar att det är samläsningen som bidrar till att öka elevernas chanser på arbetsmarknaden eftersom eleverna når längre och lär sig av att vara i olika sammanhang samtidigt som de har gymnasiesärskolan som trygghet.

Det är för att vi ser och har sett under många år, det har vi gjort egentligen ända sen vi startade, och sett de effekter som den integrerade undervisningen ger. Vi har flera av våra ungdomar här som har vanliga anställningar i dag, så vi ser att det har varit mycket, mycket positivt och att våra elever når mycket, mycket längre när man får utmanas och vara i olika sammanhang. Särskolan är jätteviktig som den är, men det är också viktigt att man får ta steget ut.

LÄRARE

Den ökade anställningsbarheten handlar bland annat om att eleverna får djupare kunskaper inom sina yrken. Eleverna har fått tillgång till kunniga yrkeslärare och de har utmanats under utbildningen. En del av eleverna i gymnasiesärskolan har även kunnat nå målen i vissa av gymnasieskolans ämnen och fått godkända gymnasiebetyg. Att kunna visa upp ett betyg från gymnasieskolan lyfts fram som ett sätt att öka sina chanser på arbetsmarknaden.

De som har förmågan och kan, de tycker jag ska ha chansen att läsa nationella kurser då, som man vet är gångbara ut till anställning.

LÄRARE

Ett sätt för elever i gymnasiesärskolan att öka sina möjligheter till anställning är genom arbetsplatsförlagt lärande (apl). Genom samläsning kan gymnasiesärskolan ta del av gymnasieskolans apl-platser och deras kontakter med branschföreträdare och företag.

Samläsning kan även bidra till att elever i gymnasiesärskolan, genom kontakten med elever i gymnasieskolan, får tillgång till ett större nätverk och därmed kan öka sina möjligheter till anställning. Under intervjuerna berättar en lärare om att arbetsgivaren på en av gymnasieskolans apl-platser sökte upp läraren och frågade om en elev från gymnasiesärskolan ville göra sin apl på arbetsplatsen.

Så det är första gången jag har hört något sånt, att de frågar efter att få en utav våra.

LÄRARE

Läraren beskriver att det är första gången som hon upplevt att en arbetsgivare har efterfrågat en elev från gymnasiesärskolan och kopplar samman det med att eleverna i de två skolformerna har lärt känna varandra.

En social förberedelse

Utbildningen i gymnasiesärskolan ska förbereda eleverna för ett arbetsliv. Elever i gymnasiesärskolan som siktar mot den öppna arbetsmarknaden kommer att ha elever från gymnasieskolan som sina framtida kollegor. Såväl huvudmän som rektorer och lärare lyfter betydelsen av att elever i gymnasiesärskolan och elever i gymnasieskolan redan under sin utbildning finns i samma miljö. En rektor resonerar att om vi förväntar oss att eleverna ska befinna sig på samma arbetsplats efter utbildningen är det rimligt att de kan vara tillsammans även under utbildningen.

Varför ska man då inte kunna närma sig varandra i själva utbildningen om man sen ska finnas på samma arbetsplats?

REKTOR

Att eleverna finns med i en större gemenskap under tiden de går i gymnasiesärskolan är en grund för att finnas med i en större gemenskap efter utbildningen. Det handlar om att eleverna, med lärarnas stöd, får öva på att vara i en miljö som liknar den de möter efter utbildningen. Att klara av ett arbete på den öppna arbetsmarknaden handlar inte bara om att ha vissa färdigheter inom ett yrke. Det handlar också om att kunna hantera den sociala miljön på arbetsplatsen i allt från arbetsmöten till fikaraster. En lärare beskriver den sociala miljön som finns i samläsning som en övning för eleverna att vara med sina framtida kollegor.

Att bara vara i ett fikarum för någon av mina elever med autism kan vara verkligen en utmaning. Att vara i ett klassrum med andra som sitter och tjarar lite innan, det är faktiskt lite övning inför det.

LÄRARE

När elever i gymnasiesärskolan samläser med gymnasieskolan får de även tillfällen att skapa en identitet inom sitt framtida yrke. Det handlar om att eleverna börjar se sig själva som kunniga inom ett yrke och att mentalt förbereda sig för att arbeta inom ett visst yrke efter utbildningens. Att vara i lokalerna, att ha på sig arbetskläder och att använda den utrustning som finns på arbetsplatsen är viktigt för att stärka elevernas självkänsla. En elev berättar om känslan att ha på sig riktiga arbetskläder och om känslan av ansvar i sitt yrke.

Gå ut där med de där kläderna då, den här vita skjortan och de svarta byxorna och kockmössan. Eller serveringsmössan och så där. Känna det där. Att man är ansvarig, känna ansvaret. Tycker jag var väldigt härligt första dagen när jag var i serveringen.

ELEV

Elevernas stärkta tro på sig själva kan vara det som har störst betydelse för deras framtida anställningsbarhet. En lärare menar att samläsning har bidragit till att eleverna är mer självständiga. Eleverna är inte lika vana vid att ha en lärare inom räckhåll som ger dem stöd i varje moment. En lärare menar att den ökade självständigheten bidrar till att eleverna blir mer anställningsbara.

Eleverna är mycket, mycket mer självständiga. Man är inte van vid att ha någon som står precis bakom ... Inte hela tiden ha saker bekräftade av någonting. För om man har det hela tiden så upplever jag att när du väl kommer ut sen och ska göra, närma dig arbetslivet, om du hela tiden ska fråga din handledare vad du ska göra, då upplever jag att då blir du mindre anställningsbar i längden.

LÄRARE

En organisation för samläsning

En organisation för samläsning

Det här kapitlet bygger på Skolverkets intervjuer och handlar om den organisatoriska utmaningen att sammanföra två skolformer. Intervjuerna som kapitlet är baserat på genomförde vi på sex skolor. Skolorna är inte valda för att ge en representativ bild, utan bland annat för att ge underlag för att identifiera framgångsfaktorer.

Kapitlet är byggt på fyra teman: lärarnas avgörande roll i samläsning, utmaningar som skolans organisation ställs inför, att gymnasieskolan ofta är norm i mötet mellan skolformerna och hur reformen 2013 blev en drivkraft för samläsning.

Sammanfattning

Att bygga en organisation för samläsning kan vara svårt och skolledningen behöver skapa rutiner för mötet mellan skolformerna. Att ge förutsättningar för samläsning handlar bland annat om att huvudmannen och rektorn lyfter samläsning som önskvärd och att de undanröjer strukturella hinder.

Intervjuerna visar att samläsning ställer krav på lärarna samtidigt som det ger tillfällen till kollegialt lärande. Det är viktigt att lärarna i gymnasieskolan känner sig trygga med att undervisa elever från gymnasiesärskolan och att de får tillräckligt med stöd. Fördelar med samläsning framträder allra tydligast i de skolor som har samläsning i gymnasiesärskolans yrkesämnen. De vi intervjuade på skolor som bara har samläsning i kurser i andra ämnen uttrycker mer tveksamhet.

Samläsning är ett möte mellan två skolformer som har en historia av att vara åtskilda. För att de ska kunna möta varandra i ett samarbete som ger fördelar för båda behöver mötet vara jämlikt. När huvudmannen och rektorn i ord och handling visar att gymnasiesärskolan är en självklar del av skolan ger de förutsättningar för ett mer jämlikt möte. Det är både en fråga om värdegrund och om organisation. De signaler som huvudmannen och rektorn ger om skolformernas värde påverkar även hur elever i gymnasiesärskolan ser på sig själva.

Reformen av gymnasiesärskolan 2013 har haft betydelse för samläsning, dels för att skolformerna blev mer lika till struktur och innehåll, dels för att gymnasiesärskolan fick nationella program. Det medförde, i skolorna som vi besökte, att personalen i gymnasiesärskolan såg att de behövde en tätare samverkan med gymnasieskolan, bland annat för att få tillgång till yrkeslärare.

Lärarnas inställning är avgörande

Kapitlets första avsnitt tar upp hur lärare blir påverkade av samläsning genom att de knyts samman och genom att det ställs nya krav på dem. Avsnittet handlar också om de lärare som är tveksamma till samläsning och om de som är övertygade att samläsning är bra.

Lärarna knyts samman

Gymnasiesärskolan och gymnasieskolan är två olika skolformer, men hur långt avståndet är mellan dem skiljer sig åt i skolorna. En del skolor har de två skolformerna mycket nära varandra. Det kan visa sig genom att flera lärare undervisar i båda skolformerna, att lärarna uttrycker att de kan ta varandras lektioner eller att de har gemensamma arbetsrum.

I andra skolor som vi besökte är lärarna mer åtskilda, även om de finns i samma byggnad. Skolformerna kan vara i varsin korridor och lärarna känner knappt varandra. Det är främst på dessa skolor som samläsning har bidragit till att knyta samman lärarna. När skolorna har samläsning minskar avståndet mellan skolformerna eftersom de samarbetar kring elever.

Samarbetet mellan lärarna kan handla om att de jämför innehåll i kurser, följer upp elever eller delar erfarenheter. Det minskade avståndet innebär även att lärarna får ett ansikte på varandra, vilket gör att de kanske börjar sitta bredvid varandra i matsalen eller stannar upp när de träffas i korridoren. När lärarna väl känner varandra blir det lättare att ta upp samarbetet igen. En lärare uttrycker det som att själv bli integrerad i en annan del av skolan.

På samma sätt så blir faktiskt jag integrerad i skolans andra verksamhet. I och med att jag får lära känna nya personer och vistas där borta, så jag tycker att det har funkat superbra alltså.

LÄRARE

I intervjuerna uttrycker lärarna i gymnasieskolan en större tillfredsställelse kring samverkan jämfört med lärarna i gymnasiesärskolan. Lärarna i gymnasiesärskolan menar att de kan ha en nära samverkan med vissa program men att skolformerna i sig ändå är långt ifrån varandra. Det förekommer även att personal på gymnasieskolan knappt känner till gymnasiesärskolan. Samtidigt menar lärarna i gymnasiesärskolan att det har blivit bättre och att fler är intresserade av dem nu. Allt eftersom personalen lär känna varandra upptäcker de fler vinster med samarbetet och även gymnasieskolan börjar ta initiativ till samarbeten.

Det är så det har börjat, vi har lärt känna personalen där... Sen har det blivit större, sen har vi sett att "ja, men nu kan vi kanske gå in och ha lokalintegrerat, vi kanske kan låna deras utrustning..."

LÄRARE

Under intervjuerna har vi mött exempel på lärare i de två skolformerna som har ett mycket gott samarbete, men som samtidigt kan sakna en mer strukturerad diskussion om samläsning. I de skolor där samläsning har växt fram från lärarna är en erfarenhet att lärarna gör olika. Lärarna ser därför ett behov av att skolledningen fångar upp deras erfarenheter och systematiserar utbytet.

Andra lärare som vi har intervjuat beskriver att samläsning har bidragit till ett ökat lärande för dem själva. Gymnasieskolan har yrkeslärare som är specialiserade i ett yrke som kanske inte finns i gymnasiesärskolan. Samtidigt har lärarna i gymnasiesärskolan kunskaper i specialpedagogik och kan hjälpa lärarna i gymnasieskolan med bland annat att öka struktur och tydlighet i sin undervisning.

Krav på lärarna

Att ha samläsning ställer nya krav på lärarna. När lärarna ansvarar för att undervisa elever från två skolformer behöver de ha kunskap om de olika ämnesplanerna och skillnader i syfte, centralt innehåll och kunskapskrav. En rektor menar att det är ett stort jobb för lärarna.

Sen är det banne mig inte utan problem, alltså det här ger sig inte själv. Det är ett ganska stort jobb. Framför allt för lärarna, att hålla i gång olika kurser, olika årskurser och olika nivåer. Det ställer rätt stora krav.

REKTOR

Kraven handlar också om att lärarna behöver ha en större beredskap att anpassa sitt upplägg och sina metoder. Att de är öppna för att byta strategi om de märker att eleverna har svårt att hänga med. Lärarna menar att det är viktigt att förstå att alla elever lär sig på olika sätt och att det alltid är läraren som har ansvar för anpassningen. Beroende på vilket sätt att undervisa som lärarna bär med sig kommer de att ta emot samläsning på olika sätt. Samläsning kräver flexibilitet och anpassningar och lärare som redan är vana att arbeta så har ett försprång.

Att lärarna undervisar i båda skolformerna kan bidra till att öka deras kompetens eftersom de lärarna kan bli mer uppmärksamma på att elever är olika och att elever lär sig olika. En rektor menar att när lärarna får mer erfarenhet av att undervisa elever med olika behov blir de bättre lärare.

En lärare som har en elev integrerad, måste vara mer noggrann med det budskap man vill leverera, den undervisning man ger. Det kräver lite mer genomtänk... lärare som jobbar med elever som är integrerade, om de känner sig lite trygga och får stöd, de växer. De kommer att bli bättre lärare, som också kommer att gynna de andra eleverna som har svårigheter, men som inte tillhör särskolan.

REKTOR

En del lärare i gymnasieskolan tvekar

Under arbetet med den här rapporten intervjuade Skolverket 24 lärare från både gymnasieskolan och gymnasiesärskolan som har erfarenhet av samläsning. En övervägande majoritet av lärarna uttryckte sig positivt om samläsning. Några lärare var tveksamma medan en lärare på en skola tydligt tog ställning emot samläsning. Den läraren menar att elever i gymnasiesärskolan mår bättre av att stanna kvar i sin trygga miljö.

Kan man inte göra så att man utmanar dem i den trygga miljön tillsammans med sina likvärdiga klasskompisar, tänker jag.

LÄRARE

Under intervjun berättar läraren att gymnasieskolan fick en förfrågan om att ta emot en elev från gymnasiesärskolan, vilket de kände sig osäkra på om de hade kompetens för. Osäkerheten beror på att lärarna i gymnasieskolan inte är vana vid de eleverna och därför inte visste hur de skulle bemöta dem.

Vi var väl lite grann så här i början "hur ska det gå till?" Och "hur ska det bemötas? Hur ska vi hantera det här, vi som inte är vana vid de eleverna".

LÄRARE

I det här fallet beslutade lärarna att säga nej till att ta emot eleven, med hänvisning till att de själva hade för mycket. Efter ett år fick de ta emot eleven i alla fall. Läraren beskriver tydligt en besvikelse över att de blev tvingade att ta emot eleven och att läraren blev "inslängd i någonting som jag inte har trott på".

Vi har inte träffat fler lärare som är emot samläsning men de vi har intervjuat berättade om andra lärare i gymnasieskolan som inte vill undervisa elever från gymnasiesärskolan. En lärare menar att det handlar om lärare som har "svårt för våra elever" och som ser ner på gymnasiesärskolan.

För det kan ibland vara så att de nationella programmen ser ner lite grann på oss. Och när vi försöker att inkludera våra bästa elever på de nationella programmen så blir de exkluderade därifrån. Den är väldigt vanlig, det är den.

LÄRARE

Läraren har försökt att få en av sina elever att samläsa med ett nationellt program i gymnasieskolan för att skapa större utmaningar, men eleven blir inte välkomnad av läraren. Eleven blir då tvungen att återvända till gymnasiesärskolan.

På en annan skola, som har erfarenhet av lärare i gymnasieskolan som är negativt inställda till att undervisa elever från gymnasiesärskolan, berättar rektorn att han ser till att eleverna inte möter de lärarna.

De skolor som har haft samläsning i en större omfattning under några år kan berätta att det har skett en utveckling bland gymnasieskolans lärare. Att lärarna var tveksamma i början eftersom få av gymnasieskolans lärare hade erfarenhet av att undervisa elever från gymnasiesärskolan. Med tiden har denna osäkerhet försvunnit och lärarna har blivit positiva till samläsning.

Nej, men jag vet inte att någon opponerar sig, och tycker att "det här vill vi inte ha". Däremot så var det väl en rädsla ... Jag vet att det var en kille, en lärare här, som sa det, att "det känns skitjobbigt", "fasiken alltså, särskoleelever", "jag vet inte, hur ska man göra", "hur mycket kan de", och "hur ska man vara mot dem". Och han har ju vänt handen fullständigt nu. Han brukar nästan skämmas över sina tankar, har han sagt till mig någon gång. Att han kände så, från början då.

LÄRARE

Skolor som tvekar

I två skolor som vi besökte ställer sig lärarna och rektorerna i gymnasiesärskolan tveksamma till att det skulle finnas en generell nytta med samläsning för elever i gymnasiesärskolan. Utmärkande för skolorna är att de har samläsning för enstaka elever i teoretiska ämnen där eleverna följer gymnasieskolans ämnesplaner. Skolorna har inte elever som samläser yrkesämnena enligt gymnasiesärskolans ämnesplaner.

Lärarna uttrycker flera gånger under intervjuerna att de inte har samläsning för samläsningens skull. De kan också uttrycka att det inte finns något eget syfte eller ett mål i sig med samläsning, men att de erbjuder det när det finns en elev som har behov av "lite annan undervisning". Lärarna har svårt att beskriva hur de skulle kunna utöka samläsning, för de tror att det inte skulle passa för alla elever och de ser inte någon vinst med att utöka den.

Det är inte ett eget syfte på något sätt, och det finns inte någon så här "varför då? Varför ska vi öka? Vad vinner vi på det?" Jag tror mer den frågan.

LÄRARE

Lärarna har inte upplevt generella fördelar med att föra samman elever från de två skolformerna i undervisningen. De resonerar istället om integrering som en idé som läggs på eleverna utan att det har något att göra med elevernas behov.

Jag tror att många gånger så handlar integrationen... inte för våra elevers skull, utan för att vi har en idé om att det ska vara så.

LÄRARE

När skolorna bara har samläsning när de har en elev med starka förmågor i ett ämne blir samläsningen flyktig. Den är inte etablerad i organisationen, det finns ingen uppbyggd struktur eller kontinuitet. Ibland kan skolan ha flera elever som samläser, andra gånger kan det gå något år utan att de har samläsning. Lärarna och rektorerna beskriver att samläsningen beror på eleven och elevens förmågor.

Det är också beroende på elever, alltså att vi skulle kunna vara ute mer i bygggården till exempel, men det beror på våra elever. Alltså, det är faktiskt så.

LÄRARE

Lärarna menar att samläsning bara passar de elever som har starka förmågor. De ställer därmed inte krav på att gymnasieskolan ska anpassa undervisningen när de tar emot gymnasiesärskolans elever. Snarare kan de uttrycka att samläsning i flera fall är orimligt för gymnasieskolan att genomföra eftersom studietakten är hög och klasserna är stora.

På vanliga gymnasiet så är ju studietakten så hög så du kan ju inte som ensam lärare köra din samklass eller din estetikklass, eller vad det nu är, med nästan 30 i varje grupp, och sen så liksom ha en särskoleelev där du behöver förklara extra tydligt, alltså, det funkar ju inte. Det liksom ... Det går inte.

REKTOR

I skolor med det här upplägget av samläsning innebär det att eleverna själva bär en större del av ansvaret att klara av undervisningen. Elever som har tillräckligt starka förmågor kommer på egen hand att klara av gymnasieskolans undervisning. De elever som inte har tillräckligt starka förmågor, de får stanna kvar i gymnasiesärskolan. Samtidigt tvekar inte skolorna på att erbjuda samläsning när det kommer en elev som vill gå in i en gymnasieklass. De menar att det finns fördelar med samläsning, om eleven själv vill det.

Skolorna uttrycker bara en tveksamhet när det handlar om att blanda elever i undervisning. De har ett helt annat förhållningssätt när det handlar om aktiviteter utanför klassrummet. Då uttrycker de att det är viktigt att eleverna i de två skolformerna träffar varandra och att de umgås på raster eller på idrottsdagar. Utanför undervisningen handlar det inte om elevernas förmågor, då har skolan en skyldighet att se till att eleverna kan delta.

Jag tycker inte att man ska göra det bara för att integrera. Och nu pratar jag lektioner. I övrigt ska de definitivt vara med i allt. Det finns inget... inget val. Och då handlar det inte om förmågor eller ... då ska de vara med. Och handlar det om förmågor, då löser vi det.

REKTOR

Samtidigt som skolorna tycker att samläsning är positivt, för rätt elev, så uttrycker de att samläsning inte får ske på någons bekostnad och inte får skada någon. Det handlar om en oro att samläsningen innebär för höga krav på eleven och att de därmed skulle känna sig stressade eller pressade.

Det lärarna beskriver handlar ofta om en oro för vad som skulle kunna hända, de har svårt att ge exempel på hur eleverna faktiskt har skadats av samläsning på gymnasial nivå. Oron kan även handla om att föräldrarna kan vara oroliga för att deras barn ska bli stressade. Däremot kan väldigt få av dem vi har

intervjuat ge exempel på det motsatta, att föräldrarna har krävt att deras barn ska få samläsa med gymnasieskolan.

Andra är övertygade

I fyra av skolorna som vi besökte har vi träffat rektorer och lärare från både gymnasieskolan och gymnasiesärskolan som uttrycker att de endast har erfarenhet av att samläsning fungerar. De har svårt att ange några som helst nackdelar med samläsning. När vi har frågat efter nackdelar med samläsning har de istället spekulerat kring vad det skulle kunna vara.

Nu sitter inte jag och hittar på. Jag hittar faktiskt inga. Vad fasen skulle kunna vara nackdelar?

REKTOR

I stället beskriver lärare och rektorer fördelar som de upplevt för eleverna och för lärarna. Vi har träffat lärare som beskriver att det inte finns någon som är negativt inställd till samläsning på skolan och att de trivs bra just för att samläsningen fungerar bra. De menar att det kan vara krävande att behöva ha ett ”lite annat tänk” i hur de lägger upp lektioner, i synnerhet de teoretiska delarna, men att det sammantaget har fungerat bra. En lärare uttrycker det som att samläsning bara har fördelar.

Det finns ju bara fördelar, jag kan inte se någon negativ sak över huvud taget.

LÄRARE

Under intervjuerna har lärarna och rektorerna resonerat om samläsning passar för alla elever. Flera exempel handlar igen om spekulationer, om det skulle vara en elev med utvecklingsstörning och social fobi eller grav autism eller en elev med en grav utvecklingsstörning. Annars ser de inga hinder och menar att det fungerar för de flesta elever.

För de flesta elever tror jag ju att det fungerar, med rätt stöd så fungerar det att vara i ett sammanhang. Kanske inte hela skoldagen, men delar av skoldagen. Och det ger så mycket vinster för alla.

REKTOR

De lärare och rektorer som har svårt att beskriva nackdelar med samläsning har också svårt att beskriva vad som skulle kunna vara ett hinder för samläsning. En lärare menar att det enda som kan hindra samläsning är personalens inställning.

Nej. Det finns inget som hindrar integrerad verksamhet över huvud taget någonsans. Så är det. Det är bara där uppe i tänket hos människor, som jag har tjatat om nu, på bandet. Vi får skicka dem på kurs. Ja, det får vi göra.

LÄRARE

Gemensamt för de fyra skolorna som har positiva erfarenheter av samläsning är att de främst har samläsning i yrkesämnen enligt gymnasiesärskolans ämnesplaner, även om de också har andra former av samläsning.

Lärarna i gymnasiesärskolan ger stöd

För en del lärare i gymnasieskolan innebär samläsning att det är första gången

som de undervisar en elev från gymnasiesärskolan. För att vara trygg med sin uppgift har de fått stöd från lärare i gymnasiesärskolan. En skola menar att deras stora utmaning är att ge tillräckligt bra stöd så att lärarna i gymnasieskolan känner sig trygga med att ha samläsning.

Sen tänker jag att vår stora utmaning egentligen, det är att förbättra vårt stöd till de lärarna som undervisar, så att inte de känner någon otrygghet.

REKTOR

Stödet kan vara riktat till samtliga lärare i syfte att skapa en gemensam förståelse om betyg och bedömning, förhållningssätt till eleverna eller för att diskutera dilemman som kan uppstå. Stödet kan även vara individuellt och handla om att lärare i gymnasiesärskolan får konkret återkoppling på hur de lägger upp sin undervisning eller hur de utformar uppgifter.

Under intervjuerna uttrycker sig lärarna i gymnasieskolan ofta mycket positivt om stödet. En del lärare i gymnasieskolan menar att samläsningen inte skulle fungera om det inte hade varit för det stöd som de får från lärare i gymnasiesärskolan.

De säger ju att "det här, det skulle ju aldrig funka om inte du är med", säger de till mig när jag har varit med runt. För att dels kan jag förklara på ett annat sätt, eller liksom bena upp det lite grann, så att eleverna förstår.

LÄRARE

När gymnasiesärskolan bidrar med en extra lärare i en klass med samläsning kan den läraren vara till nytta för alla elever. Lärare i gymnasieskolan har uttryckt sin uppskattning för det stödet eftersom det inte är givet att det är eleverna i gymnasiesärskolan som behöver mest hjälp. Eftersom den extra resursen inte bara är där för ena delen av undervisningsgruppen skapar det en positiv inställning till samläsning. Det handlar om att lärarna ser eleverna som ett gemensamt ansvar där de ger stöd efter behov och inte efter skolform.

När vi har haft den här stöttande personalen så har den även hjälpt andra som är i behov av stöd i de olika momenten. Och så kan jag tycka att då blir inkluderingen lyckad, för det är så att man utgår från vad är det för behov som finns. Det är inte bara till den gruppen eller till den gruppen, utan vilka behöver?

LÄRARE

Utmaningar i organisationen

Samläsning medför utmaningar för skolans organisation, speciellt när samläsning växer fram. Rektorn har en betydande roll i att främja samläsning.

En ledningsfråga

I en del skolor är det lärarna i gymnasiesärskolan som driver fram samläsning. De lärarna menar att om rektorn betonar att samläsning är positivt innebär det att de inte behöver kämpa lika hårt för att det ska bli av. Vilka signaler som rektorn ger om samläsning påverkar på lärarna i båda skolformerna. En lärare lyfter betydelsen av att "det kommer uppifrån", att rektorn tydligt visar att samläsning är önskvärt.

Har du en skolledning som är positiv och sprider goda vibbar så är det betydligt lättare också för det sprids ner till lärarna. Så det är egentligen här uppe som det måste tas.

LÄRARE

På två av skolorna som vi besökte har rektorn bara ansvar för gymnasiesärskolan. Organisatoriskt kan det vara försvarande vid samläsningen. Det innebär att rektorn är ansvarig för den elev som samläser men inte för läraren som undervisar den eleven. Att rektorn inte är chef för läraren kan bidra till att rektorn inte tillräckligt nära följer upp hur lärarna genomför undervisningen.

Jag får bara in känslan av att det fungerar eller inte fungerar i de sammanhangen. Där har du kanske en annan baksida, jag är inte deras chef. Vi köper in tjänsten så att säga, så det är inte helt lätt att vara där heller, att följa den undervisningen och se hur de lägger upp det.

REKTOR

När det är en rektor som är ansvarig för den undervisande läraren och en annan rektor som är ansvarig för eleven kräver det ett nära samarbete på ledningsnivå. Det finns en risk att ansvaret för helheten faller mellan stolarna. I vissa fall har rektorn och läraren inte ens träffat varandra.

Huvudmannens agerande kan också påverka skolornas inställning till samläsning. Under intervjuerna har vi i samtliga skolor mött huvudmän som är generellt positiva till samläsning, men ofta inte styrande. En del huvudmän menar att samläsning är ett beslut som de förväntar att rektorn tar. Under intervjuerna uttryckte huvudmännen att de nog skulle kunna betona samläsning som något eftersträvänsvärt tydligare, men att de inte är beredda att besluta att samläsning ska ske. Den något vaga styrningen uttrycker en huvudman som att samläsning är ett uttalat mål men inte ett nedskrivet.

En administrativ nöt

I de två skolor som vi besökte som håller på att bygga upp en organisation för samläsning efterfrågar lärare och elever en bättre struktur. Mycket handlar om att schemat ska fungera bättre. Det handlar också om att samläsning ska finnas på samtliga år och att eleverna ska kunna samläsa med samma elever i så stor utsträckning som möjligt. Lärarna beskriver att det egentligen finns få hinder för samläsning. Lärare och rektorer är positiva och det fungerar bra för eleverna, om det inte vore för schemat. När problem med schemat gör att skolan inte alls kan genomföra samläsning skapar det en frustration.

Sen när de började i trean så sa rektorn att det inte går att få ihop med schemat. Och då fick vi passa, liksom. Då gick inte det.

LÄRARE

Gymnasiesärskolan är fyra år och gymnasieskolan tre år, vilket i sig medför en organisatorisk svårighet för samläsning. I slutet av utbildningen skapar även omfattande apl begränsningar för samläsning eftersom tiden eleverna är på skolan minskar. En rektor menar att det är en stor utmaning att få till en struktur samtidigt som det ska finnas utrymme för individuella anpassningar.

Det är inte helt enkelt att synka ihop det pusslet, men vi tycker att det är värt besväret.

REKTOR

Att öka omfattningen på samläsning ställer krav på en mer långsiktig planering. Det kräver att skolan i förväg har en idé om vilka kurser som ska ha samläsning och att schemat passar för båda skolformerna. Det handlar om att skapa en organisation för samläsning. Innan en sådan organisation är etablerad råder osäkerhet kring vilka ämnen som ska ha samläsning och när.

Om inte skolan i förväg har planerat in kurser för samläsning, försöker man pussla under tiden. Ofta är det gymnasiesärskolan som försöker anpassa sig till en struktur som redan är satt av gymnasieskolan. En följd av att det är att eleverna i gymnasiesärskolan ibland måste byta klasser att samläsa med. Lärarna menar att det bästa för eleverna är om de kan följa samma klass under i alla fall tre år. Att varje år behöva gå in i nya grupper ställer höga krav på eleverna. Relationer blir avbrutna och de måste skapa nya. Eleverna i gymnasiesärskolan blir alltid de nya i klassen.

En annan aspekt av problemet med schemat är hur skolorna ska hantera att elever som samläser gymnasiekurser missar undervisning i gymnasiesärskolan. Att rektor kan besluta att en elev i gymnasiesärskolan ska läsa en eller flera kurser i gymnasieskolan, det är något som de skolor som vi har besökt är medvetna om. Däremot känner inte alla till att rektorn kan besluta att byta ut en eller flera kurser i gymnasiesärskolan. Skolorna beskriver en oro för att det blir för mycket för eleverna när de lägger på kurser utöver elevernas ordinarie upplägg.

Hon ska ju gå alla sina kurser som hon ska gå, i särskolan... Men vi kan ju inte lägga på och lägga på, om du ändå ska vara kvar till fyra nu för att du ska göra den här grejen.

LÄRARE

Det är inte i alla skolor som schemat är ett problem. I de skolor som har byggt en organisation för samläsning behöver inte gymnasiesärskolan förhandla om vilka kurser som ska ha samläsning varje termin. Det är redan givet vilka kurser som ska ha samläsning och i vilken ordning kurserna ska gå. Schemat blir därmed inte ett problem.

I de skolorna har vi mött exempel på att undervisande lärare har ett tydligt uttalat ansvar för samtliga elever i båda skolformerna. Gymnasiesärskola och gymnasieskola kan därmed agera på lika villkor, det är inte den ena som behöver anpassa sig till den andra. I en skola beskriver lärare möjligheten att se till att kurserna går i en ordning som öppnar för samläsning.

Jag har lagt mina kurser så att om elever vill gå till det nationella, så ligger jag likadant som dem i kurser. Så vi har samma. De läser medicin 1, det gör vi med...

Så jag har försökt att öppna upp de vägarna så att det ska bli lätt för eleverna.

LÄRARE

Vilken betydelse har ekonomin?

Ekonomi kopplat till samläsning är ett område som inga av skolorna som vi besökte har lagt någon större betydelse vid under intervjuerna. En rektor beskriver att samläsning är en förutsättning för att de ska kunna erbjuda eleverna en större valfrihet i form av ett brett utbud av program i gymnasiesärskolan. Utan samläsning blir det för få elever för att få ekonomin att gå ihop.

Då skulle vi inte kunna ha sex sökbara program på nationellt, det finns inte i världen. Då skulle vi få titta på "Men vilket eller vilka program är mest frekvent, och vilket skulle vi kunna driva?" Då hade det kanske, det vet jag inte, det kanske hade blivit restaurang och handel kanske. Och sen hade man fått skippa de andra. Det hade där inte varit underlag till.

REKTOR

I en annan skola menar både rektorn och huvudmannen att ekonomin aldrig är en diskussion. De har gott om resurser och kan samköra dessa i båda skolformerna.

Samläsning kan innebära att resurser delas mellan skolformerna. Att dela upp skolformerna och ha undervisningen separat kan bli dyrare. Exempel på det är om gymnasiesärskolan har en assistent kan den även vara anställd för en elev i gymnasieskolan. Om gymnasieskolan har en legitimerad yrkeslärare är den även behörig att undervisa och sätta betyg på elever i gymnasiesärskolan i motsvarande yrkesämnen.¹⁸

Mer systematik i uppföljningen

Lärare och rektorer är överens om att det är elevernas upplevelse av samläsning som är avgörande för om den ska anses vara lyckad.

Sen tänker jag på elevens egen upplevelse, att vara en del av klassen. Det är väl grunden egentligen, för hur integrerad undervisning ska fungera. Jag menar, vi kan tycka att vi har integrerad undervisning. Men känner eleven att den inte är med, så kan vi tycka egentligen vad vi vill.

LÄRARE

De vi har intervjuat uttalar sig med elevens bästa för ögonen. Vad som de anser är det bästa för eleven skiljer sig åt, en del lärare är övertygade om att det är bäst för eleven att stanna i gymnasiesärskolan och andra är övertygade om att det bästa är att bryta upp från en segregerad miljö. Samtidigt som lärarna uttalar sig om vad som är det bästa för eleverna, kan det vara otydligt hur de har kommit fram till det.

Skolorna berättar att de följer upp samläsningen genom samtal med eleverna, det handlar om en muntlig avstämning. Det kan i form av samtal mellan elev och mentor, ofta lite flytande, sällan systematiskt.

Vi gör ingen direkt utvärdering. Det gör vi inte. Utan... Alltså muntligt blir det bara, muntlig utvärdering. Vi kollar av "hur går det?"

LÄRARE

För att utveckla uppföljningen planerar en del skolor att vidga vad de ska följa upp. Skolorna har ofta börjat med att följa upp hur eleverna upplever samläsningen. Nästa steg är att också följa upp hur lärare och rektorer upplever samläsningen. Genom att lyfta fokus från eleverna till undervisningen skapar skolorna möjlighet att utveckla en undervisning som passar för eleverna, till skillnad från att hitta elever som passar för gymnasieskolans undervisning.

18. Enligt 2 kap 28 § förordningen 2011:326 om behörighet och legitimation för lärare och förskollärare är den som är behörig att undervisa i gymnasieskolan i yrkesämnen enligt 25§ behörig att undervisa i gymnasiesärskolan i yrkesämnen. Se också Skolverkets föreskrifter (SKOLFS 2012:4) om vilka yrkeskunskaper som krävs för att undervisa i ett yrkesämne.

En mer systematisk uppföljning beskriver huvudmän och rektorer som ett utvecklingsområde. För de huvudmän och rektorer som har ansvar för flera skolformer är ofta gymnasiesärskolan en mycket liten del som riskerar att glömmas bort jämfört med de större verksamheterna.

Med gymnasieskolan som norm

Gymnasieskolan framstår som norm i mötet mellan skolformerna. Det blir synligt i och med att det är lättare att få till samläsning om elevunderlaget i gymnasieskolan sviktar och att personalen i gymnasiesärskolan måste kämpa för att gymnasiesärskolan ska vara en självklar del av skolan.

Ett ojämlikt möte

På de skolor där samläsning inte är etablerat i organisationen kommer initiativet ofta från personal i gymnasiesärskolan. De föreslår samläsning till personal i gymnasieskolan som antingen välkomnar eller förkastar förslaget. Samläsning handlar i dessa fall inte om ett jämlikt möte mellan de två skolformerna. Det handlar om att den ena skolformen ber om att få tillträde till den andra.

På skolor där samläsning inte är etablerat uttrycker lärare i gymnasiesärskolan att de inte vill vara till besvär eller att de inte kräver något för att få vara med i gymnasieskolans undervisning.

Vi vill inte att vi på gymnasiesärskolan ska vara något extra jobb för dem, eller på något sätt att det skulle ta mer tid eller vara besvärligt eller på något sätt så, merarbete.

LÄRARE

Om lärarna i gymnasieskolan uppfattar samläsning som krävande finns en risk att de säger nej. På motsvarande sätt kan lärare i gymnasieskolan uttrycka att de har "ställt upp" för gymnasiesärskolan. Det merarbete som samläsning kan innebära i form av anpassningar eller stöd, det tar lärarna i gymnasiesärskolan på sig själva.

En erfarenhet som skolorna har av samläsning är att det är lättare när gymnasieskolan har få elever. Klasserna är små och eleverna från gymnasiesärskolan kan bli ett extra tillskott som både bidrar till att skapa bättre dynamik i undervisningen och ett effektivare nyttjande av lärartjänster. När antalet elever i gymnasieskolan i stället ökar kan samläsningen bli ifrågasatt.

När den kursen blev full, eller om läraren hade en jättestor grupp, då var inte våra elever en självklar del i gruppen längre. Då var det att de började "ja, men ska läraren orka med gymnasiesärskolans elever?". Ja, men att det var lättare att välja bort våra elever.

LÄRARE

I de skolor där samläsning inte är satt i organisationen kräver det ständiga förhandlingar om skolformernas förhållande till varandra. När grupperna i gymnasieskolan växer har det i vissa skolor inneburit ett stopp för samläsning i vissa ämnen. Det innebär att storleken på gymnasieskolans grupper blir den avgörande faktorn för samläsning, inte elevernas behov.

Det ojämlika mötet handlar också om att gymnasiesärskolan inte uppfattas vara en lika självklar del av skolan. Lärare och rektorer i gymnasiesärskolan

berättar om hur de kämpar för att vara medräknade i skolans gemensamma sociala aktiviteter och för att deras medverkan ska vara så pass självklar att ingen ens ska fråga om de ska vara med. Att vara en självklar del av skolan innebär att deras deltagande varken är ifrågasatt eller bortglömt.

Nu är vi med på friluftsdagar ... vi är med på de här listorna med våra elever. Och det kan ju kännas banalt, men för mig är det ändå ett sätt att visa att vi faktiskt syns. Jag menar, det vore osannolikt att de skulle glömma bort samhällsprogrammet. Vi ska vara en lika självklar del.

LÄRARE

Om skolformerna ska kunna verka på lika villkor är det av stor betydelse att skolledningen markerar gymnasiesärskolans självklara del i hela skolan i både tal och handling. Att gymnasiesärskolan har en självklar plats i skolan är en viktig symbolisk fråga. När huvudmannen och rektorn arbetar för att gymnasiesärskolan syns och finns med på samma villkor som gymnasieskolan innebär det att de även lyfter ansvaret för att synliggöra skolformen från lärarna.

Ett tag så nämnde de aldrig ens sarskolan när vi hade informationsgrejer. Det får vi kämpa hela, hela tiden med.

LÄRARE

Att ett jämlikt möte mellan skolformerna är möjligt är tydligt i de skolor som har arbetat länge med samläsning. Det handlar om skolor där samläsning är etablerat i organisationen och inte behöver förhandlas av lärarna. De skolorna menar att gymnasieskolan allt eftersom har börjat se nyttan med samläsning och nu vänder sig till gymnasiesärskolan för att få stöd till sina elever.

Från början var det nog det, att vi behövde och vi ville få tillgång till och så vidare. Men allt eftersom vi har byggt upp vårt har intresset väckts från det vanliga nationella, plus att de då också har många elever med inlärningssvårigheter och olika, du vet, psykisk ohälsa och allt. Och då räcker de ut handen till oss och säger "Men hjälp oss, hur gör ni? Hur kan vi få tips? Här, kan den här eleven få vara hos er en dag?" Så att ja, jag tror att det är rätt så lika nu.

REKTOR

Att organisera för inkludering

Under intervjuerna har vi mött exempel på skolor som uttrycker att de två skolformerna inte behöver innebära åtskillnad. Deras sätt att resonera handlar om att skolan ska förbereda för ett icke-segregerat samhälle och de kopplar därför ihop samläsning med skolans värdegrund. Det handlar bland annat om vilken inställning som lärare och rektor har till olikheter. En lärare beskriver det som att alla elever ska kunna delta i undervisningen oavsett vilket program eller vilken skolform de tillhör.

För pedagoger ska kunna ha vilka elever som helst i ett klassrum. För det är individen vi tittar på. Vi ska bedöma utifrån enskilt deras förmåga, och därför spelar det ingen roll om man går nu på gymnasiesär eller man går introduktionsprogram, man går nationellt. För varje elev kan jobba på sin nivå och det ska en pedagog kunna klara av, det tycker jag. Så jag hoppas vi kommer dit att vi slipper de här facken, alla diagnoser.

LÄRARE

Skolans värdegrund har betydelse för samläsning eftersom den är utgångspunkt för vilken organisation som både är möjlig och önskvärd. En rektor menar att det handlar om vad skolorna tänker är bäst för eleverna: om de tänker att elever mår bäst när de är för sig själva eller när de är med andra.

”Ja, men de här eleverna som har det lite tuffare än andra de mår bäst när de får vara för sig själva”. Har man det som en grundidé, det är klart att då blir det ju att man skapar en organisation för det.

REKTOR

Skolor som har arbetat med att bryta upp gränserna mellan gymnasiesärskola och gymnasieskola berättar om andra skolor där miljön är mer segregerad. Det kan vara skolor som ser ut att vara byggda för att elever ska möta varandra, men där det i praktiken inte sker. En rektor säger att det handlar om vilka signaler en segregerad skola ger till eleverna och hur väl det förbereder eleverna för livet efter skolan.

Deras gymnasiesärskola, de äter inte tillsammans med de andra. De går och hämtar mat och så går de in och sätter sig i ett kontor... och det gör att eleverna inte blir trygga. De tycker att det där är jättejättebra, och föräldrarna tycker att det är kanonbra. Men samtidigt, vad sänder man för signaler till eleverna då?

REKTOR

Samtliga skolor som vi besökte under intervjuerna har gymnasiesärskola och gymnasieskola i samma lokaler. Det är ett strategiskt beslut för att öka förutsättningarna för att elever mellan skolformerna träffar varandra. Huvudmännen, rektorn och lärarna lyfter samtliga betydelsen av att eleverna finns i samma lokaler, att de arbetar i samma verkstäder och att de äter i samma matsal.

Men också att man finns mitt i verksamheten, inte ute i ett litet hörn eller i en barack någonstans. Utan man finns mitt... insprängd mitt i verksamheten. Det är väldigt tydligt sagt.

HUVUDMAN

Att skolformerna är fysiskt och organisatoriskt nära varandra är inte bara positivt för elever i gymnasiesärskolan. Lärare, rektorer och huvudmän lyfter också betydelsen för elever i gymnasieskolan. Det handlar om att elever i gymnasieskolan får en bättre förståelse för att människor är olika och har olika funktionsförmågor.

Ja, det är bra för ungarna på övriga gymnasiet, och de är bra för dem som är på särskolan att man vistas i samma lokaler, och vänjer sig med varandra, och ser att det kanske inte är så konstigt.

LÄRARE

Samläsning handlar om att bryta en tidigare segregering och de negativa följder som segregeringen skapar, till exempel att elever i gymnasieskolan har förutfattade meningar om elever i gymnasiesärskolan. Ibland möter skolorna elever i gymnasieskolan som inte vill bli sammankopplade med elever från gymnasiesärskolan. Lärarna beskriver det som ett tillfälle för skolorna att praktiskt arbeta med den värdegrund som skolan ska stå för. Ofta beror fördomarna på att eleverna inte har mött varandra tidigare.

Att elever i gymnasiesärskolan har gått i en segregerad miljö har påverkat hur de ser på sig själva. Under intervjuerna hänvisar de ofta till eleverna i gymnasieskolan som ”de vanliga” och sig själva som ”särklassen”. Att eleverna i gymnasieskolan är de vanliga eleverna är ett uttryck för gymnasieskolan som norm och gymnasiesärskolan som avvikande.

Att gymnasieskolan är norm blir även synligt i den positiva beskrivning som elever i gymnasiesärskolan får om det inte syns på dem att de tillhör gymnasiesärskolan. Att eleverna ”nästan” är som ”vanliga” elever innebär även att de anses vara lämpade för samläsning, att de inte kommer innebära extra arbete för lärarna i gymnasieskolan.

När elever i gymnasiesärskolan kan visa sina kunskaper för elever i gymnasieskolan så blir det en revansch, både för elev och för lärare. Lärarna beskriver att eleverna blir stolta och att det stärker deras självförtroende. Eleverna i sin tur beskriver att de blir sedda som lika duktiga som de andra.

Nej, det är mycket, mycket roligare detta ... Att det är mer blandat och att vår lärare ser oss som att vi är lika duktiga som alla andra.

ELEV

Med reformen som drivkraft

Reformeringen av gymnasiesärskolan 2013 har bidragit till att skolorna började med samläsning, skolformerna kan lättare närma sig varandra när de blir mer lika.

Bildandet av nationella program

Med reformen 2013 blev det tydligt att gymnasiesärskolan har nationella program och att det ställer nya krav på utbildningen. Själva bildandet av nationella program verkar ha haft en stor symbolisk betydelse som har bidragit till att minska skillnaderna mellan skolformerna.

När gymnasiesärskolorna avvecklade det specialutformade programmet innebar det en förändring av både organisation och arbetssätt. Från att erbjuda ett enda program började skolorna skapa flera nationella yrkesinriktade program som eleverna kunde välja mellan. En lärare beskriver att förändringen blev en drivkraft till ett tätare samarbete med gymnasieskolan eftersom skolorna behövde ny kompetens.

Vi skulle inte kunna ha yrkesförberedande program, om vi inte hade tagit hjälp av gymnasieskolans lärare.

LÄRARE

Reformen gjorde det även tydligt att utbildningen i gymnasiesärskolan ska vara inriktad mot yrken och att det nu finns skarpa krav på att skolan ska förbereda eleverna för ett yrkesliv, precis som gymnasieskolan. En rektor beskriver att syftet med utbildningen är tydligare.

Det blev tydligare vad utbildningarnas syfte var. Man ska ju förberedas för ett yrkesliv. Och det blir ju jättemycket tydligare, än när det var specialutformat program innan... Nu liknar det ju faktiskt den vanliga gymnasieskolan mycket mer. Och jag tror att det är bra för eleverna och de ser liksom att "Ja men jag förbereds ju för en inriktning mot ett arbete".

REKTOR

Med reformeringen av gymnasiesärskolan blev det tydligare vad eleverna har rätt till. Det blev tydligare vilka kurser eleverna går och hur deras kunskaper blir bedömda och betygssatta. Det har lett till att hela utbildningen blivit tydligare. Lärare och rektorer beskriver i intervjuerna att när de har klart för sig vad utbildningen syftar till innebär det också att de kan förmedla det till eleverna.

Det har gjort stor skillnad, både för de som undervisar och för eleverna, att de faktiskt vet vad de gör och varför de gör och hur de gör det. Och att det blir dokumenterat. Det är stor skillnad. Men det har varit ett stort arbete... Men jag tror alla ser nyttan med det nu, och att man ser resultatet.

REKTOR

Att erbjuda ett specialutformat program var en organisatoriskt betydligt enklare uppgift: eleverna läste samma ämnen, det fanns en stor frihet i hur skolorna lade upp programmet och det var lättare att hålla ihop en grupp. Att organisera flera yrkesinriktade nationella program som ska förbereda eleverna för ett yrke är en stor omställning. En del längtar tillbaka då genomförandet av alla dessa förändringar tar kraft och energi.

Man längtar lite grann tillbaka till det man hade innan för det var... Ibland var det så mysigt man hade det tillsammans. Det är ju inte det som är utbildningens syfte.

REKTOR

Lärare och rektorer berättar i intervjuerna om en utveckling i gymnasiesärskolan under de senaste åren där personalen arbetar för att närma sig ett kunskapsuppdrag med högre förväntningar på eleverna. Ett tydligare kunskapsuppdrag syns även på huvudmannanivå. Rektorer beskriver att det blir allt vanligare att huvudmannen efterfrågar kunskapsresultat från gymnasiesärskolan.

Slutsatser

Slutsatser

Är samläsning bra för elever i gymnasiesärskolan?

Utvärderingen visar att det finns positiva erfarenheter för eleverna i synnerhet om det handlar om samläsning i yrkesämnen enligt gymnasiesärskolans ämnesplaner och om skolan har byggt en organisation för samläsning. Det är två förutsättningar som har vi identifierat som framgångsfaktorer för samläsning.

När vi frågat elever som samläser vad de tycker har en majoritet varit positiva. Eleverna har berättat att samläsning är ett sätt för dem att få mer utmaningar och att de trivs med att få vara med i ett större sammanhang.

Bland lärarna har några tvekat medan en majoritet menar att det är bra. De lärare som tycker att samläsning är bra uttrycker också att de bara kan se fördelar med samläsning. Samtidigt är en del lärare osäkra på hur mycket de kan kräva av en elev i gymnasiesärskolan. Hur mycket utmaningar kan skolan ge innan det blir för höga krav? Svaret som den här utvärderingen ger är att eleverna kan klara mer än vad flera tror.

Skolans förutsättningar avgör vilka elever som kan samläsa

Beroende på hur skolorna har organiserat samläsning så har de olika svar på om samläsning fungerar för alla elever på gymnasiesärskolans nationella program.

I en del skolor är det bara elever med starka förmågor i ett ämne som samläser med gymnasieskolan. De skolorna har bara någon enstaka elev som samläser och de tror inte heller att samläsning är möjligt för alla elever på gymnasiesärskolans nationella program.

I andra skolor har alla elever på gymnasiesärskolans nationella program samläsning. Dessa skolor menar att alla elever kan samläsa och att det är bra. En avgörande skillnad mellan de tveksamma skolorna och de övertygade är att de senare ofta har samläsning i yrkesämnen och eleverna följer gymnasiesärskolans ämnesplaner. När eleverna fortsätter att följa gymnasiesärskolans ämnesplaner innebär det att samläsningen inte behöver vara villkorad av deras förmågor.

I Skolverkets utvärdering av reformen av gymnasiesärskolan 2013 svarade åtta av tio rektorer att de har möjlighet att erbjuda samläsning, om eleverna har förutsättningar och behov. I den enkät som ligger till grund för den här rapporten visade det sig att det är fyra av tio skolor som faktiskt har samläsning. En klar majoritet av de skolor som *inte* har samläsning svarade att det beror på att eleverna inte har förutsättningar att klara av samläsning.

Under utvärderingen har vi sett att på en del skolor har alla elever på gymnasiesärskolans nationella program förutsättningar att samläsa och i andra skolor finns det inte en enda elev som har förutsättningar att samläsa. Skillnaderna mellan olika skolor kan bero på vilka förutsättningar till samläsning som huvudman och rektor ger.

För att eleverna ska kunna ha förutsättningar att samläsa behöver de stöd och anpassningar. En annan förutsättning är att lärarna i gymnasieskolan får tillräckligt med stöd. Om lärarna i gymnasieskolan inte vill, eller anser sig kunna, ta emot elever från gymnasiesärskolan innebär det att samläsning kommer vara svårt att genomföra.

Inkludering i undervisningen kräver en inkluderande organisation

I uppdraget skriver regeringen att Skolverket ska göra utvärderingen från ett inkluderande perspektiv. En slutsats som vi drar efter utvärderingen är att huvudman och rektor måste skapa en inkluderande organisation för att eleverna ska kunna få förutsättningar att vara inkluderade i undervisningen.

Om huvudman och rektor vill skapa en inkluderande miljö för eleverna behöver de vända blickarna mot organisationen. Inkludering handlar inte bara om hur det är i klassrummet, det handlar om hela skolan. Om gymnasieskolan exkluderar gymnasiesärskolan ger det dåliga förutsättningar för eleverna att känna sig inkluderande, oavsett om de samläser eller inte. De signaler som skolan sänder ut ger konsekvenser för eleverna.

För att skolan ska kunna vara inkluderande måste mötet mellan skolformerna vara jämlikt. Lärarna i gymnasiesärskolan ska inte behöva kämpa för att få tillträde till gymnasieskolan. Huvudmannen måste ge förutsättningar för att mötet mellan skolformerna är organiserat som ett samarbete med tydliga fördelar för båda parter. Den styrning från huvudmannen som vi mötte under intervjuerna var ofta vag.

En inkluderande organisation handlar också om vem som har ansvar. Att den lärare som undervisar tar ansvar för att undervisningen är anpassad för alla elever i klassrummet, inte bara för elever i en skolform. I en del skolor som vi besökte tar undervisande lärare ansvar för alla elever i klassen. I andra skolor lämnar läraren i gymnasieskolan över ansvaret för eleverna från gymnasiesärskolan till en lärare i gymnasiesärskolan. Samma gäller för rektorerna, de behöver ta ett gemensamt ansvar för eleverna och för lärarna oavsett vilken skolform de tillhör.

Fokus på framtida yrke för ett jämlikt möte

Gymnasiesärskolan och gymnasieskolan är två olika skolformer. Juridiskt innebär det vissa skillnader. Skolformerna har bland annat olika läroplaner och ämnesplaner. Behörighetskraven för eleverna skiljer sig åt och det kan ställas olika krav på behörigheten för lärare. Skolformerna har också en historia av att vara åtskilda.

Lärare och rektorer som vi har intervjuat menar att det inte behöver vara ett problem att det är två skolformer. Mötet mellan skolformerna kan ge eleverna tillgång till ytterligare pedagogiska och sociala utmaningar i gymnasieskolan samtidigt som de har trygghet och stöd i gymnasiesärskolan. En rektor beskriver det som att eleverna både får en utbildning på den nivå de har rätt till och tillgång till utmaningar.

Huvudmannen och rektorn kan skapa en organisation som låter elevernas framtida yrke vara det som förenar dem. Den gemensamma nämnaren är yrket som programmen i båda skolformerna ska förbereda eleverna för. Samtidigt menar lärare och rektorer att de saknar ett bättre begrepp. ”Varför måste det heta sär? Kan de inte heta något annat?”

Huvudmannen behöver besluta om samläsning

Elever som vi har intervjuat uttrycker en önskan om att få vara med i ett större sammanhang, få utmaningar och bli betraktade som jämlikar.

En del skolor ger eleverna utmaningar genom samläsning. I andra skolor kommer saker i vägen. Det krockar med schemat, det är fullt i klasserna eller så vill gymnasieskolans lärare inte ta emot eleverna. ”Ingen kan tvingas till det här” säger en lärare som vi har intervjuat. Men om utmaningarna finns i mötet med gymnasieskolan och om eleven önskar det, vem ska få avgöra om det ska bli av? Vilka lärare får säga nej till vilka elever? När blir det fullt i klassrummet?

Huvudmannen behöver besluta att skolan ska vara organiserad så att det finns utrymme för samläsning. Allt för ofta är det lärarna som bär upp samläsning och förhandlar om utrymme och resurser.

En inkluderande miljö förbereder eleverna för ett arbetsliv

En av de stora vinsterna med samläsning är att det bryter en segregation. Om målet med utbildningen är att förbereda eleverna för en öppen arbetsmarknad är det fördelaktigt om utbildningen kan spegla den miljön. Genom att bryta de negativa konsekvenser som kan uppstå i en segregerad miljö kan skolorna ge eleverna ökade chanser att klara av ett arbete efter utbildningen.

Om utbildningen inte kan erbjuda en inkluderande miljö innebär det att skolan lägger ett större ansvar på eleverna att själva klara övergången. Det vill säga, att eleverna på egen hand måste hantera att gå från en segregerad utbildningsmiljö till en öppen arbetsmarknad.

Framgångsfaktorer

Skolverket har identifierat tre faktorer som vi bedömer bidrar till goda förutsättningar för samläsning. Det handlar om faktorer som kan bidra till att öka omfattning eller kvalitet på samläsning. Från intervjuerna har vi sett exempel på skolor där alla tre framgångsfaktorerna samverkar, vilket vi jämför med skolor som inte har dessa arbetssätt.

- **En fysisk och organisatorisk närhet mellan skolformerna**

En framgångsfaktor för samläsning som Skolverket har identifierat från enkäten är att gymnasiesärskolor och gymnasieskolor finns fysiskt nära varandra. Det är vanligare med samläsning om båda skolformerna finns i samma byggnad och om de delar på lokalerna. De gymnasiesärskolor som är placerade långt ifrån en gymnasieskola har inte samläsning. Samläsning förekommer oftare om personalen i de två skolformerna har en organisatorisk närhet. Den organisatoriska närheten kan vara att rektorn har ansvar för båda skolformerna, att lärarna undervisar i båda skolformerna eller att arbetslagen består av lärare från båda skolformerna.

Utifrån enkäten bedömer Skolverket att en fysisk och organisatorisk närhet kan öka omfattningen av samläsning. Det handlar om vilka möten, både mellan elever och lärare, som blir möjliga genom hur huvudmannen placerar skolformerna och hur rektor organiserar utbildningen.

- **Att samläsning är etablerat i organisationen**

Att samläsning är etablerat i skolans organisation innebär att det är givet vilka kurser som har samläsning, vilka lärare som har samläsning och vilka elever som samläser. När samläsning är etablerat i organisationen har undervisande lärare ett uttalat ansvar för alla elever i klassen, oavsett skolform. Det handlar också om skolans värdegrund, om vad lärare och rektor anser är skolans uppdrag och om de skapar en undervisning som passar för alla elever.

I skolor som inte har den här organisationen måste lärarna i gymnasiesärskolan förhandla med lärarna i gymnasieskolan om samläsning. Det innebär att samläsningen ständigt riskerar att upphöra om söktrycket ökar i gymnasieskolan, om lärarna i gymnasieskolan inte vill eller om det uppstår krockar med schemat. Mötet mellan skolformerna är ojämnt och lärarna i gymnasiesärskolan kämpar för att vara en självklar del av skolan.

Utifrån intervjuerna bedömer Skolverket att både kvalitet och omfattning av samläsning kan öka om samläsning är etablerat i organisationen. När lärarna inte behöver förhandla om samläsning för eleverna frigör det tid och energi som istället kan gå till att utveckla undervisningen. Att samläsning är etablerat i organisationen kan också främja omfattningen. När organisatoriska hinder så som krockar med schema är undanröjda ger det förutsättningar för ökad kontinuitet för eleverna. Den ökade kontinuiteten kan även ge bättre förutsättningar för eleverna att bli socialt inkluderade. För att samläsning ska kunna vara etablerat i organisationen måste huvudmannen och rektorn ge förutsättningar för det.

- **Samläsning i gymnasiesärskolans yrkesämnen**

Skolor som har samläsning i yrkesämnen enligt gymnasiesärskolans ämnesplaner har mer positiva erfarenheter av samläsning än de skolor som har samläsning i andra ämnen. Det beror bland annat på att deras erfarenhet är att elever i gymnasiesärskolan har styrkor i praktiska ämnen och svårare med de teoretiska delarna. Lärarna berättar även att det är lättare att skapa en social sammanhållning bland elever som samläser i yrkesämnen eftersom eleverna kan ha yrket som gemensamt intresse. Att börja med samläsning i yrkesämnen kan därför vara en lämplig start.

En annan erfarenhet som skolorna har av samläsning i yrkesämnen är att yrkeslärarna är vana att undervisa elever som behöver stöd och anpassningar. För de lärare i gymnasieskolan, som redan är vana att anpassa sin undervisning och har erfarenhet av elever med olika diagnoser, blir uppstarten med samläsning lättare. Skolor med samläsning i yrkesämnen är också de som har exempel på att samläsning har bidragit till att öka elevernas anställningsbarhet.

Utifrån intervjuerna bedömer Skolverket att samläsning i gymnasiesärskolans yrkesämnen gör det möjligt för fler elever att ha samläsning. När eleverna fortsätter att följa gymnasiesärskolans ämnesplaner innebär det att samläsningen inte behöver bli villkorad av deras förmågor. Det kan vi jämföra med de skolor som har samläsning i andra ämnen än yrkesämnen, där verkar samläsning vara begränsad till enstaka elever.

Förslag på åtgärder och insatser

För att kunna förbättra och utöka samläsning behöver huvudmän och rektorer känna till att det är möjligt. De behöver bygga organisationer som möjliggör samläsning samt ge lärare och elever förutsättningar för att genomföra samläsning. Staten kan bidra till att skapa förutsättningar för detta genom att förtydliga regleringen kring samläsning samt med att informera om framgångsfaktorer för samläsning.

Under arbetet med utvärderingen har Skolverket mött en brist på kunskap och osäkerhet kring vilka rättigheter och skyldigheter som gäller vid samläsning och om det ens är möjligt på gymnasial nivå. Det är en osäkerhet som visat sig både på myndighets-, huvudmanna- och skolnivå. En orsak till denna osäkerhet är brist på tydlig reglering och information. Skolverket ser därför ett behov av ett förtydligande i skollagen samt informationsinsatser om samläsning.

För grundskolan och grundskolan finns det en reglering om integrerade elever i skollagen. Skolverket anser att en motsvarande bestämmelse behöver finnas för gymnasiesärskola och gymnasieskola. Skolverket ser även ett behov att informera om möjligheten att samläsa. Vi kommer därför att:

- lämna en hemställan om ändring i skollagen och
- publicera information på Skolverket.se om möjligheten att samläsa utifrån gällande reglering.

Vi ser även att det finns behov av att Skolverket genomför ytterligare informationsinsatser för att visa andra huvudmän och skolor att samläsning är möjligt och under vilka förutsättningar som det finns positiva erfarenheter. Dessa insatser behöver vara riktade till huvudmän och rektorer eftersom utvärderingen visar att samläsning i hög utsträckning är en organisatorisk fråga. Skolverket kommer även ta med samläsning som en del i Skolverkets fortsatta arbete med att implementera den reformerade gymnasiesärskolan.

Skolverket kommer med start hösten 2017 att genomföra följande aktiviteter för att sprida information om samläsning:

- presentera utvärderingens resultat vid Skolverkets rektorsdialoger för gymnasiesärskolan samt vid andra konferenser som riktar sig till huvudmän och verksamma inom gymnasiesärskolan och
- beakta utvärderingens resultat och de framgångsfaktorer som presenteras i arbetet med att uppdatera olika stödmaterial.

Enligt uppdraget ska Skolverket lämna en samlad bedömning av hur förslagen påverkar jämställdheten mellan unga kvinnor och män. Resultatet från enkäten visar att andelen kvinnor och män i gymnasiesärskolan som samläser följer könsfördelningen i gymnasiesärskolan generellt. Skolverket har inga indikationer på att de åtgärder och insatser som kan förbättra eller utöka verksamheten skulle påverka män eller kvinnor olika. Vi bedömer därmed att förslagen ovan inte kommer att påverka jämställdheten mellan unga kvinnor och män.

Referenser

Emanuelsson, I. (2004), *Integrering/inkludering i svensk skola*. I Tössebro, J. (Red.) *Integrering och inkludering*. Lund: Studentlitteratur.

Förordning (2011:326) om behörighet och legitimation för lärare och förskollärare.

Mineur, Therese. (2013), *Skolformens komplexitet – elevers erfarenhet av skolvardag och tillhörighet i gymnasiesärskolan*.

Proposition 2011/12:50, *En gymnasiesärskola av hög kvalitet*

Skollag (2010:800)

Skolverket. (2013), *Gymnasiesärskolan*.

Skolverket. (2015) *Att planera för barn och elever med funktionsnedsättning*.

Skolverket. (2015), *Integrerade elever*.

Skolverket. (2016), *Gymnasiesärskolan. Uppföljning och analys av 2013 års reform*.

Skolverket. (2017) Officiell statistik om gymnasiesärskolan.

SOU 2011:8, *Den framtida gymnasiesärskolan – en likvärdig utbildning för ungdomar med utvecklingsstörning*.

Bilaga 1. Exempel på anpassningar

Under intervjuerna med lärare och rektorer fick Skolverket en mängd exempel på hur skolorna genomför samläsning och hur de ser till att undervisningen passar alla elever. I den här bilagan har vi samlat dessa erfarenheter.

Ofta gör eleverna i gymnasiesärskolan som samläser samma uppgifter som eleverna i gymnasieskolan, men med vissa anpassningar. Anpassningarna kan handla om att lärarna *delar upp instruktioner* i flera steg eller ger instruktioner flera gånger.

Tar läraren för givet att vår elev ifrån särskolan ska kunna klara exakt lika mycket som en elev på det vanliga programmet då blir det inte så positivt. Kanske uppmärksamheten, att man behöver ha instruktioner flera gånger, i flera led.

LÄRARE

En anpassning kan vara att eleverna i gymnasiesärskolan gör uppgifter som är *på en annan nivå* eftersom deras kunskaper ska bedömas efter andra kunskapskrav än i gymnasieskolan.

Då hade de andra ett prov med mycket mer, men de fick lite reducerat, mina elever... De gjorde en liten enklare variant men de fick ändå visa på att de hade lärt sig och det här. Men att kraven inte är lika höga.

LÄRARE

En vanlig anpassning är att ge eleverna möjlighet till *repetition*. Det kan dels handla att genomgångar tas om, dels om att läraren skriver sammanfattningar av genomgångar och hjälper eleverna att lyfta ut det viktigaste.

Våra elever kanske behöver ha en genomgång två, tre gånger och nästa gång behöver vi gå igenom igen. Men just att man har den tiden att kunna gå igenom så att det inte blir så att man känner att det blir ett misslyckande utan att det blir lyckat.

LÄRARE

En del lärare arbetar med att ge eleverna en möjlighet till *förberedelse* på det innehåll som läraren ska gå igenom på nästa lektion.

Jag gav honom innan en liten arbetsuppgift att göra inför genomgång. Så att när han gick hem, då fick han läsa på lite text eller recept eller vad det var för att vara förberedd inför genomgång med de andra i klassen. Och sen när han kom då, ja, då kunde han hänga med.

LÄRARE

Att *förenkla* material eller genomgångar så att innehållet blir mer tydligt och kortfattat är en annan anpassning. Det kan också handla om att få in fler inlärningsätt i undervisningen.

För att jag kan säga det innan att "du behöver förenkla" ... Och det vet ju många av dem om också, att det behöver många av våra elever på treåriga programmet också. För att en del kan ha dyslexi eller adhd och då kan man inte ha en femsidig instruktion. Man måste göra det kortfattat och förenklat ... Ännu mer förenklat, upprepar, kanske visar för att få de olika inlärningsätten så att det inte bara blir det här muntliga eller skriftliga, utan man får också känna, se och höra, komplettera det.

LÄRARE

För en del elever kan det vara svårt att ta sig igenom stora mängder text och välja ut det viktigaste. Därför gör lärare *anpassningar av skriftligt material*. Anpassningen kan vara att läraren skriver en sammanfattning eller lägger in bildstöd med färger, pilar och liknande.

Mina elever har ju samma böcker som de, men de är för svåra. Det är svårt att veta, vilket är viktigt här, vilket är så. Så att jag skriver ner en sammanfattning.

LÄRARE

Att lärare arbetar med en *förtydligad struktur* i klassrummet är en anpassning som underlättar för en del elever. Det kan handla om att läraren skriver upp på tavlan vad eleverna ska göra under lektionen så att de själva kan gå och titta.

Det är väldigt bra lärare också som tänker på att skriva på tavlan, och gå igenom instruktioner innan. Repetera varje gång. Alltså, det är väldigt, väldigt bra pedagoger.

LÄRARE

Det är viktigt att läraren *följer upp* hur eleven tog emot undervisningen, så att läraren säkerställer att eleven har hängt med. En del lärare vittnar om att det finns en risk att elever i gymnasiesärskolan som samläser ger sken av att det hänger med fast de inte gör det. Det handlar om elever som inte vill eller vågar säga att de inte förstått. Därför är det extra viktigt att läraren kan kontrollera att eleven har förstått utan att ställa ledande frågor.

Och så sa jag att det här kan uppstå, prova det här, upprepa det här, ställ frågor för att kontrollera om de har förstått så du inte frågar "har du förstått?"... Såna här knep.

LÄRARE

Det kan handla om en tätare uppföljning än vad läraren brukar ha med elever i gymnasieskolan.

Men det blir väl, att man har mer kontinuerlig feedback, återkommande kanske, vid varje lektionstillfälle. Lite snack, om han vill, liksom. Ja. Så att man håller lite extra koll.

LÄRARE

Att undervisa i ett *lugnare tempo* är en anpassning. Det kan handla om att skolan lägger upp kurser under en längre tid eller att eleverna i gymnasiesärskolan gör färre uppgifter jämfört med vad eleverna i gymnasieskolan gör under samma tid.

Alla teoripass är ju utlagda på en längre tid jämfört med vad det skulle göra med den vanliga gymnasieskolan om man säger, så är det utdraget längre för att man ska kunna gå lite saktare framåt och ändå kunna plocka med sig.

LÄRARE

Ett sätt att sänka tempot är att lägga flera *kurser parallellt* och använda mål från de olika kurserna.

Tempot är lugnare ... vi tar det lite lugnare och har fler kurser i gång samtidigt, där vi plockar mål ifrån olika kurser. Det blir ganska mycket mer jobb så där, det blir det, för oss pedagoger. Men vi ser ju att eleven trivs mycket bättre med att känna stenhård på press på sig från dag ett.

LÄRARE

Ett exempel på en anpassning för en elev är att den fick samläsa *samma kurs två gånger*. Det upplägget gjorde att eleven till andra gången kursen gick var trygg med lokalen, hade lärt känna läraren och lärt sig använda utrustningen. Det gav även eleven ett försprång socialt, att eleven fick vara den som visade de nya eleverna från gymnasieskolan hur allt fungerade.

En resurskrävande anpassning som skolorna har erfarenhet av är att eleverna i gymnasiesärskolan får *enskild undervisning*. Det kan handla om att läraren har enskild undervisning i de teoretiska delarna av yrkesämnet medan eleven samläser de praktiska delarna med elever i gymnasieskolan.

Sen i och med att han behövde extra hjälp med teoretiska ämnen och så där, teoretiska bitar inom ämnena, så hade jag tack och lov gott om tid för att kunna sätta mig ner med honom, så att alla de teoretiska bitarna satt jag med honom, i matsalen eller i ett klassrum, han och jag, och så gick vi igenom bit för bit. Han läste, jag läste, vi gick igenom och förklarade. Så det... han hade tur, jag hade tur också, att vi kunde disponera så mycket tid, vilket hjälpte honom.

LÄRARE

Att eleven får enskild undervisning kan i vissa fall vara förutsättningen för att eleven växer. I exemplet nedan får eleven mycket stöd av läraren i teorin samtidigt som eleven får det sociala samspelet med elever i gymnasieskolan i de praktiska delarna.

Vi pratar på om han kanske skulle gå över till vanliga skolan men jag sa så här att "anledningen till att den kan gå så bra för honom är för att vi har det här upplägget för honom". Jag tror nämligen att det skulle bli lite svårt för honom att sitta i ett klassrum med 26 stycken där det blir lite stök, stim och så. Så att han har det nog bra där han har det idag, det är därför han kan klättra så pass framåt och bli så duktig som han kan bli.

LÄRARE

Enskild undervisning är mycket resurskrävande. Att gymnasieskolans yrkeslärare har kunnat ge enskild undervisning har i flera av de exempel vi sett berott på att skolorna har ett vikande elevunderlag på gymnasieskolans yrkesprogram.

Omfattande individanpassningar kräver även att läraren måste göra om anpassningarna när läraren får en ny elev. Det är inte givet att tidigare anpassningar fungerar för en ny elev.

Gå eller stanna?

Lärarnas erfarenheter av samläsning är att eleverna i gymnasiesärskolan oftast är med på gemensamma genomgångar och i praktiska övningar. Men det förekommer att eleverna i gymnasiesärskolan lämnar klassrummet när lärarna bedömer att uppgiften är för svår eller om de bedömer att eleverna behöver göra uppgiften i ett lugnare tempo.

En del lärare berättar att eleverna själva får avgöra om de vill gå iväg eller stanna kvar. I vissa fall går eleven iväg, men ofta väljer de att stanna kvar. Ibland följer även elever som tillhör gymnasieskolan med när eleverna i gymnasiesärskolan går iväg.

Under intervjuerna har vi sett stora skillnader mellan olika lärare när det handlar om att gå eller stanna. En del lärare har elever från gymnasiesärskolan, elever från gymnasieskolans nationella och introduktionsprogram i samma

undervisningsgrupp och de gör samma moment tillsammans. Andra lärare är mer benägna att dela upp eleverna där eleverna från gymnasiesärskolan får enskild undervisning med läraren eller med en assistent.

Dessa skillnader kan bero på olika förhållningssätt som lärarna har. En del lärare hänvisar till forskning och menar att elever ska lyftas ut ur klassrummet så lite som möjligt, andra menar att ju mer praktiskt ett ämne är desto lättare är det att göra alla moment tillsammans. Ytterligare några lärare lämnar över ansvaret för anpassningarna till assistenterna, som får gå iväg med eleverna.

Stöd av assistent

Flera lärare beskriver att de har bra stöd av assistenter och att tillgång till assistenter är en fördel som elever i gymnasiesärskolan har. Lärarna uttrycker samtidigt att det är viktigt att assistenten inte blir fast, att målet på sikt är att slussa ut assistenterna.

Under intervjuerna har sällan resurser tagits upp som något som påverkar samläsning, varken främjande eller hindrande. Däremot skiljer sig skolorna åt när det handlar om tillgång till assistenter. En del skolor har hög personaltäthet och god tillgång på assistenter vid behov.

Alltså här är ju rena lyxstället. Jag har aldrig haft en assistent i hela mitt. Jag har själv jobbat som assistent. Men här är ju resurser. Vi är vuxna och vi tänker inte oss som assistenter och pedagoger, men vi är många vuxna. Här är hög personaltäthet. Jag trodde jag hade kommit till himmelriket när jag kom hit. Och det gör också att vi kan göra många olika saker. Mer än man kanske kan man på ett nationellt, därför att vi är så många vuxna. Så att förutsättningarna är fantastiska.

LÄRARE

Andra skolor menar att eleverna inte kan gå över till gymnasieskolan själva, det kräver en assistent. Det medför att tillgången på assistenter styr omfattningen av samläsningen.

Att vi har väl säkert elever som kanske skulle kunna vara ute i ännu mer ämnen men då kräver det också att man kan skicka med en assistent och så och den möjligheten har vi inte riktigt i dag.

LÄRARE

Ett skäl till att en assistent måste följa med är att gymnasiesärskolan inte vill belasta läraren i gymnasieskolan.

Ja, för det första så tänker jag så här att den läraren som är ansvarig för kursen kan man inte belasta med någonting så, i alla fall inte i början i det här läget, då hade vi en assistent med. Det är väldigt viktigt att det är en bra assistent, tänker jag, som både kan ta de andra eleverna och som kan ta gymnasiesärelverna också och liksom mer på plats få dem att jobba i en grupp, det tror jag.

LÄRARE

I de fallen hamnar ett stort ansvar på assistenten. Den ska stödja både elever i gymnasieskolan och i gymnasiesärskolan och se till att de blir en grupp.

Den här rapporten handlar om samläsning. Samläsning är när elever i gymnasiesärskolan och elever i gymnasieskolan har undervisning tillsammans. Syftet med rapporten är att kartlägga och utvärdera samläsning.

I rapporten har vi beskrivit hur omfattande samläsning är och vad som utmärker gymnasiesärskolor som har samläsning. Vi tar upp varför skolorna har samläsning och vilket stöd de ger till elever och lärare. Vi beskriver även erfarenheter om samläsning från elever, lärare, rektorer och huvudmän.

Rapporten riktar sig till lärare, rektorer, huvudmän och alla som är intresserade av gymnasiesärskolans utveckling.

Skolverket

www.skolverket.se